

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutus

Valtteri Karjalainen

RANGAISTAVUUDEN EDELLYTYKSET SALAKUUNTELULLE JA
SALAKATSELULLE

Opinnäytetyö
Joulukuu 2019

 Karelia AMMATTIKORKEAKOULU	OPINNÄYTETYÖ Joulukuu 2019 Kaikki koulutukset Tikkarinne 9 80200 JOENSUU +358 13 260 600 (vaihde)
Tekijä Vili Valtteri Karjalainen	
Nimeke Rangaistavuuden edellytykset salakuuntelulle ja salakatselulle	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, millaiset rangaistavuuden edellytykset on asetettu rikoslaissa säädetyille salakuuntelulle ja salakatselulle sekä näiden yrityksille ja valmistelulle. Työssä perehdyttiin lisäksi kahteen salakuunteluun ja salakatseluun liittyvään keskeiseen perusoikeuteen, sananvapauteen ja yksityiselämän suojaan sekä perusoikeuksien yleiseen asemaan oikeusjärjestyksessämme. Aihe on ajankohtainen, koska tilastojen mukaan salakuuntelusta ja -katselusta viranomaisille tehtyjen ilmoitusten määrä on lisääntynyt teknisen kehityksen myötä 2000-luvulla.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä käytettiin oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia, eli tutkimuskysymysten oikeudellinen sisältö perustuu voimassa oleviin oikeuslähteisiin. Oikeuslähteinä käytettiin lainsäädäntöä, lain valmisteluaineistoja, oikeuskäytäntöä ja -kirjallisuutta.</p> <p>Salakuuntelusta ja salakatselusta on kyse sellaisissa teoissa, joissa tarkkaillaan toista henkilöä käyttäen teknistä laitetta. Kyseisiin tekoihin sisältyy aina jonkinasteinen yksityisyyden loukkaus. Rajanveto kielletyn ja sallitun toiminnan välille ei ole aina selkeää eikä jokaiseen tapaukseen soveltuvia yleispäteviä ohjeita ole mahdollista laatia. Teknisillä laitteilla tapahtuvaa kuuntelua, tallentamista ja kuvaamista suojaa perustuslain jokaiselle turvaama sananvapaus, eikä siksi kaikenlaista tällaista toimintaa voida kieltää. Sananvapautta voidaan rajoittaa jälkikäteisesti silloin, kun tarkkailulla on loukattu toisen yksityisyyttä.</p>	
Kieli suomi	Sivuja 44
Asiasanat salakuuntelu, salakatselu, yksityiselämän suoja, sananvapaus, kotirauha	

 Karelia UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES	THESIS December 2019 Degree Programme in Business Economics Tikkarinne 9 80200 JOENSUU FINLAND + 358 13 260 600 (switchboard)
Author Vili Valtteri Karjalainen	
Title Preconditions for the liability of punishment in case of eavesdropping and illicit observation	
Abstract <p>The purpose of this study was to look into the preconditions for the liability of punishment, according to the Criminal Code of Finland, in cases of eavesdropping and illicit observation as well as the events where such actions are attempted or prepared. The thesis also studied two basic rights, the right to privacy and the freedom of expression, which are crucial in this matter, and their state in our legal system. The issue of this study is relevant in our society since, according to statistics, the amount of reported events of eavesdropping and illicit observation has been on the increase during the 21st century due to the development of technology.</p> <p>The research method of this thesis was juridical desk study. In a juridical desk study, the contents of the research questions are based on the effective sources of law. The sources of law referred to in this study are legislation, law preparation material, legal praxis and legal literature.</p> <p>Eavesdropping and illicit observation are acts in which one surveils another person by using a technical device. The acts in question always include an offense to another person's privacy of some sort. The difference between permissible and unlawful behavior is always not clear and thus it is not possible to set universal guidelines that would apply to every situation. Recording, photographing and videotaping and such are protected by the freedom of expression in the Constitution of Finland to every human being and thus such actions cannot be completely prohibited. Freedom of expression can be restricted in hindsight when one's privacy is offended by another person's surveillance.</p>	
Language Finnish	Pages 44
Keywords eavesdropping, illicit observation, the right to privacy, freedom of expression, domestic privacy	

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Sananvapaus ja yksityiselämän suoja perusoikeuksina.....	8
2.1	Perusoikeuksien asema oikeusjärjestyksessämme	9
2.2	Perusoikeuksien rajoittaminen ja turvaaminen.....	9
2.3	Sananvapaus.....	11
2.4	Yksityiselämän suoja	12
2.4.1	Kotirauha	14
2.4.2	Rikosoikeudellinen kotirauha	14
3	Salakuuntelu ja salakatselu	17
3.1	Säätelyn historia	17
3.2	Oikeudettomuudesta ja suostumuksesta	18
3.3	Tahallisuudesta.....	20
3.4	Salakuuntelu	22
3.4.1	Kotirauhan piirissä tapahtuva salakuuntelu	23
3.4.2	Salakuuntelu kotirauhan piirin ulkopuolella	25
3.5	Salakatselu	27
3.5.1	Kotirauhan piirissä ja siihen rinnastettavissa tiloissa tapahtuva salakatselu.....	28
3.5.2	Yleisöltä suljetussa julkisrauhan suojaamassa paikassa tapahtuva salakatselu.....	31
3.5.3	Sallittu kuvaaminen.....	34
3.6	Salakatselun ja salakuuntelun valmistelu ja yritys	36
3.7	Rikoskonkurrenssi	37
4	Pohdinta.....	39
4.1	Yhteenveto tutkimuskysymyksistä	39
4.2	Tutkimuksen onnistuminen	41
	Lähteet	43

1 Johdanto

2000-luvulla tapahtunut teknisen kehityksen harppaus on saanut aikaan sen, että kuluttajamarkkinoille on tullut lukuisia erilaisia teknisiä laitteita, jotka ovat jääneet pysyväksi osaksi jokapäiväistä elämäämme ja joita ilman emme enää osaisi olla. Tällaisia laitteita ovat esimerkiksi älypuhelimet, digitaaliset kamerat ja muut vastaavat pienelektronikkalaitteet, joista erityisesti älypuhelin on korvannut monet muut tekniset laitteet lähes täysin. Tekniset laitteet ovat helpottaneet arkeamme monin eri tavoin, mutta saatavuuden helppouden, kuluttajaystävällisten hintojen sekä laitteiden käytön yleistymisen vuoksi laitteiden mahdollistamiin yksityisyyden loukkauksiin on herätty yhteiskunnassamme viime vuosikymmeninä, ja niihin on ollut välttämätöntä puuttua viime kädessä lainsäädännöllisin keinoin.

Yksityisyyttä, rauhaa ja kunniaa loukkaavista rikoksista säädetään rikoslain (39/1889) 24 luvussa. Kyseisen luvun 5 ja 6 §:issä rangaistavaksi on säädetty teknisellä laitteella tapahtuva salakuuntelu ja salakatselu, joista päätin kirjoittaa opinnäytetyöni. Opinnäytetyöni aiheen valinta pohjautuu ennen kaikkea omaan kiinnostukseeni yksityisyyttä kohtaan, mutta myös yhteiskunnallisesti käytyyn keskusteluun, johon törmää aika-ajoin tiedotusvälineissä, internetin keskustelufoorumeilla sekä eri sosiaalisen median alustoilla. Lisäksi rikosoikeus on ollut itseäni kiinnostava oikeudenala, joka korostui vielä entisestään ollessani työharjoittelussa Pohjois-Savon käräjäoikeudessa osana ammattikorkeakouluopintojani.

Teknisillä laitteilla tehty yksityisyyden loukkaukset ovat tasaiseen tahtiin uutisotsikoissa. Muun muassa Yleisradio uutisoi vuoden 2019 alussa poliisilla tutkinassa olleesta tapauksesta, jossa ammattikorkeakoulun tilojen vessoissa oli videokuvattu siellä käyneitä henkilöitä (Forsberg 2019). Vastaavanlainen tapaus oli myös viime kesänä Jyväskylässä, jossa poliisille kirjattiin rikosilmoitus 14-vuotiaasta pojasta, jota epäiltiin rippileirillä tapahtuneesta salakatselusta. Poika oli poliisin mukaan asentanut pilailumielessä poikien wc-tilaan pienen videokameran, jonka kuvattavaksi oli joutunut kaksi wc-tilassa asioivaa henkilöä. (Kärnä 2019.)

Erityisen runsaasti keskustelua herätti muutama vuosi sitten julki tullut salakatselupäily, jonka keskiössä oli tunnettu televisiojuontaja Axl Smith. Smith oli kuvannut uhreja luvatta omassa kodissaan erittäin intiimeissä sekä arkaluonteisissa olosuhteissa, joissa tuskin kukaan haluaisi tuilla kuvatuksi vasten tahtoaan. Muutaman vuoden kestänyt salakatseluvyyhti paljastui yhden uhrin ansioista, joka oli nähnyt epäilyttävän esineen Smithin sängyn vieressä (Mattinen, 2017). Helsingin käräjäoikeus luki Smithin syyksi tuomion 30 salakatselusta, eikä Helsingin hovioikeus muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua (MTV 2017). Smithin tapaus konkretisoi sen, kuinka helppoa ja huomaamatonta yksityisyyden vakavakin loukkaaminen nykYTEknologian avulla voi olla.

Teknisistä laitteista etenkin älypuhelinTEn käyttö on lisääntynyt viimeisenä vuosikymmenen aikana paljon ja niillä tapahtuva kuvaaminen on ainakin omien kokemusteni ja havaintojeni mukaan jossain määrin arkipäiväistynyt. Arkipäiväistymisen myötä äänten tallentamista ja kuvaamista ei välttämättä edes mielletä rikokseksi, mutta toisaalta taas täysin oikeutettu ja tavanomainen kuvaaminen ja kuunteleminen, esimerkiksi yleisillä paikoilla, voidaan mieltää virheellisesti kielletyksi. Kielletyn ja sallitun kuvaamisen raja voikin joissain tapauksissa olla hiuksenhieno, koska kaikki tapaukset ratkaistaan viime kädessä tapauskohtaisesti.

Koska kannamme salakuunteluun ja -katseluun soveltuvia laitteita mukamme, minne ikinä menemmekään, katson tämän vuoksi kysymyksen yksityisyyden suojan teknisen tarkkailun näkökulmasta erittäin keskeiseksi nyky-yhteiskunnassamme. Voidaankin sanoa, että teknisen kehityksen myötä salakuuntelu ja -katselu on ylipäänsä tullutkin rangaistavaksi. Henkilökohtaisille havainnoilleni salakuuntelun ja -katselun yleistymiselle saamme vahvistuksen tilastokeskuksen tilastoista, joista ilmenee, että viranomaisille ilmoitettujen tapausten lukumäärä on ollut aikavälillä 2010–2018 kasvussa. Salakuunteluilmoitukset ovat keskimäärin lisääntyneet tarkasteluajankohtana vuosittain, kun taas salakatseluilmoitusten määrä samalla aikavälillä on yli kolminkertaistunut. (Tilastokeskus 2019.) Tilastotkaan eivät kerro todellisesta tilanteesta aivan kaikkea. Muun muassa Itä-Suomen rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen uskoo, että piilorikollisuus on salakuuntelu- ja -katselurikoksissa huomattavan yleistä, eikä poliisin tie-

toon tule kuin ainoastaan pieni määrä rikoksia. (Yle 2016.) Ottaen huomioon salakuuntelu- ja salakatselurikosten luonteen on niiden paljastumisriski moniin muihin rikoslajeihin verrattuna verrattain pieni.

Opinnäytetyössäni pyrin selvittämään, millainen teknisellä laitteella tapahtuva tarkkailu on rangaistavaa rikoslain mukaisena salakuunteluna ja salakatseluna sekä näiden yrityksinä ja valmisteluna. Aiheen pohjustuksena pyrin lisäksi selvittämään, mikä on salakuunteluun ja salakatseluun keskeisesti liittyvien kahden perusoikeuden, sananvapauden ja yksityiselämän suojan sekä siihen läheisesti liittyvän kotirauhan, merkitys opinnäytetyön varsinaisen aiheen kannalta. Kyseiset perusoikeudet ovat sisällöiltään erittäin laajoja, joten tässä opinnäytetyössä niihin paneudutaan vain niiltä osin kuin se on aihe huomioon ottaen tarpeellista. Opinnäytetyön lopuksi avataan lyhyesti myös hieman sitä, millainen kuvaaminen on sallittua, ja millaisia konkurrenssikysymyksiä salakuuntelussa ja -katselussa voi olla.

Opinnäytetyön aiheen ulkopuolelle on jätetty poliisin tekemä tekninen tarkkailu rikosten ehkäisemiseksi ja selvittämiseksi, josta säädetään erikseen poliisi- sekä pakkokeinolaissa. Opinnäytetyössä ei myöskään puututa salakuuntelulla tai salakatselulla saadun tiedon levittämisen, julkaisemisen tai muunlaiseen tiedon yleisön esille saattamiseen rikosoikeudelliseen arviointiin esimerkiksi kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen muodossa. Ulkopuolelle on niin ikään jätetty myös yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain tarkoittama tekninen tarkkailu, jossa työntekijä alistetaan kameravalvonnalle.

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmä on lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Tämän tutkimusmenetelmän avulla saadaan parhaiten vastaukset opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Oikeusdogmatiikka rakentuu voimassa olevien oikeuslähteiden varaan, joita tutkitaan etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen puitteissa tarkoituksena selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö käsiteltävässä oikeusongelmassa. Lainoppi on siis oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkintaa ja sisällön selvittämistä, eli tulkintaa. Tuloksin lisäksi lainopin tehtävä on systematisoida tutkimuskohdetta, joka tarkoittaa voimassa olevan oikeuden jäsentämistä

ja oikeudellisten järjestelyiden keskinäisten suhteiden sekä kokonaiskuvan hahmottamista. (Husa ym. 2008, 20–21.)

Oikeuslähteet voidaan jakaa kolmeen kategoriaan niiden velvoittavuuden mukaan: vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin, heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvoiksi oikeuslähteiksi lasketaan laki ja maan tapa ja puolestaan heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut. Sallittuihin oikeuslähteisiin kuuluu joukko eritasoisia oikeuslähteitä, kuten oikeuskirjallisuus, yleiset oikeusperiaatteet sekä arvot ja moraaliperiaatteet. (Tolonen 2003, 21–27.)

Oikeuslähteet pitävät sisällään tietoa oikeuden sisällöstä. Suomen oikeusjärjestelmän pääasiallinen oikeuslähde on laki, johon lukeutuu Suomen perustuslaki (731/1999), tavalliset lait, asetukset ja niiden nojalla annetut säädökset, jotka yhdessä muodostavat kansallisen lainsäädännön. (Tenhunen 2011, 25.) Koska säädösteksti on usein epätäsmällistä ja moniselitteistä, jää oikeuden sisältö pelkän laki- ja säädöstekstin perusteella usein epäselväksi. Säädöstekstin tulkinnan helpottamiseksi tarvitaan apuna muita oikeudellisia aineistoja, kuten lain esivalmisteluaineistoa, oikeuskirjallisuutta, sekä oikeustapauksia. (Husa, ym. 2008, 32–33.)

2 Sananvapaus ja yksityiselämän suoja perusoikeuksina

Perustuslaissa säädettyjä perusoikeuksia on lukuisia, mutta tässä opinnäytetyössä paneudutaan vain salakuuntelun ja salakatselun kannalta kahteen merkitykselliseen perusoikeuteen, jotka ovat sananvapaus sekä yksityiselämän suoja, joista jälkimmäiseen kuuluu keskeisenä osana kotirauhan käsite. Ennen kuhunkin perusoikeuteen perehtymistä, selvitetään ensiksi lyhyesti perusoikeuksien asema ja merkitys oikeusjärjestyksessämme sekä perusoikeuksien rajoittaminen ja niiden toteutumisen turvaaminen, jotka ovat rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta keskeisessä asemassa suhteessa perusoikeuksiin.

2.1 Perusoikeuksien asema oikeusjärjestyksessämme

Perusoikeudet ovat Suomen perustuslain 2 luvussa säädettyjä oikeuksia, jotka on turvattu jokaiselle ihmiselle (HE 309/1993 vp, 5). Käsitteenä perusoikeus tarkoittaa sellaista oikeutta, joka on perustavanlaatuinen. Perusoikeudet erottuvat muista oikeuksista sellaisina, jotka ovat yksilön kannalta erityisen tärkeitä. Perusoikeuksien ja tavallisten oikeuksien selväpiirteisin ero on se, että perusoikeudet on turvattu perustuslaissa, joka on normihierarkiassa tavallisia lakeja ylempänä. Hierarkkisen ylemmänasteisuuden vuoksi tavalliseen lakiin nähden perustuslain muuttaminen on vaikeampaa kuin tavallisen lain, ja perustuslain muuttamiseen on muutenkin suhtauduttava pidättäytyvästi sen valtio- ja oikeusjärjestelmän perustavan aseman vuoksi (Hallberg ym. 2001, 30, 63–64.) Perustuslain säännöksillä onkin aina etusija tuomioistuimessa sellaisissa tilanteissa, jossa perustuslaki on ristiriidassa tavallisen lain, asetuksen tai muun lakia alemman säädöksen kanssa. (106 ja 107 §).

Perusoikeudet sitovat ja velvoittavat ensi sijassa julkista valtaa, ja lähtökohtana on perinteisesti ollut, että yksilöä suojataan valtiovallan taholta tulevilta puuttumisilta yksilön vapauspiiriin. Perusoikeuksilla ei suojata ainoastaan Suomen kansalaisia, vaan kaikkia Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleskelevia henkilöä. Perusoikeuden subjektina mainitaan yleensä ”jokainen”, jolla tarkoittaa luonnollista henkilöä. Jotkin perusoikeudet ovat kirjattu kiellon muotoon, kuten esimerkiksi syrjintäkielto ja kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto. Perusoikeudet kuuluvat jokaiselle heidän koko elinaikaan riippumatta yksilön iästä, sukupuolesta, kansalaisuudesta tai muusta yksilöön liittyvästä seikasta. (HE 309/1993 vp, 5 ja 21–30.)

2.2 Perusoikeuksien rajoittaminen ja turvaaminen

Vaikka perusoikeudet ovatkin yksilön kannalta erityisen tärkeitä oikeuksia, voidaan niitä tarpeen vaatiessa rajoittaa. Perusoikeudet eivät aina ole niin ehdottomia, etteikö niiden rajoittamiselle olisi missään laajuudessa eikä millään edellytyksillä perusteita. (Hallberg ym. 2001, 139.) Joillekin perusoikeuksille on asetettu

kuitenkin ehdoton rajoittamiskielto, jolloin rajoittamiselle ei ole mitään edellytyksiä. Kuitenkaan niiltä oikeuksilta, joiden kohdalla rajoittamistoimenpiteiden tekeminen on mahdollista, ei edes vaadita nimenomaista rajoitusmainintaa säännöksen sanamuodossa. (PeVL 23/1997 vp, 2–3.) Oikeuksien rajoittamista tulee arvioida niille asetettujen yleisten rajoittamisperiaatteiden pohjalta, jotka perustuslakivaliokunta mietinnössään PeVM 25/1994 vp määritellyt seuraavanlaisesti:

- 1) Rajoitusten tulee perustua lakiin, johon liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle.
- 2) Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä, eli rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.
- 3) Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä eli rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima.
- 4) Ravallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta
- 5) Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia eli niiden tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi.
- 6) Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävistä oikeusturvajärjestelyistä.
- 7) Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. (PeVM 25/1994 vp, 5.)

Perusoikeusrajoituksen tulee samanaikaisesti täyttää kaikki edellä mainittujen yleisten rajoitusperusteiden asettamat vaatimukset, joskin yleisten rajoitusperusteiden ulkopuolisetkin seikat voivat olla merkityksellisessä asemassa rajoitusta arvioitaessa (Hallberg ym. 2011, 146).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan tulee turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Hallituksen esityksessä (309/1993 vp, 75) on todettu, että perustuslain 22 §:n mukainen turvaamisvelvoite koskee myös perusoikeuksien toteutumista yksilöiden keskinäisissä suhteissa, ja rikossäännökset ovatkin nähtävissä sekä perusoikeuksien rajoituksina että keinoina antaa turvaa perusoikeuksille. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 23/1997 linjannut, että perusoikeuksien suojaamisvelvoite on sellainen hyväksyttävä peruste,

joka oikeuttaa jonkin teon kriminalisoinneista samalla aiheutuvat perusoikeusrajoitukset. (PeVL 23/1997 vp, 3.)

Perusoikeuksien ja rikoslainsäädännön välisen suhteen lähtökohtana on se, että lailla ei voida kieltää sellaista toimintaa, johon perustuslaki nimenomaan oikeuttaa (PeVL 23/1997 vp, 1). Perusoikeuden käyttäminen voi joissain tapauksissa johtaa siihen, että samalla loukataan jonkun muun perusoikeutta. Tällöin puhutaan perusoikeuksien kollisiosta. Lähtökohtaisesti yksilö ei voi vaatia perusoikeuden hänelle suomalle oikeudelle niin ehdotonta suojaa, että se johtaisi toisen yksilön perusoikeuden loukkaukseen. Kollisiotilanteissa tulisikin aina pyrkiä siihen, että jokainen kollisiossa oleva perusoikeus toteutuisi samanaikainen niin täysimääräisesti kuin mahdollista. (Hallberg ym. 2001, 139.)

2.3 Sananvapaus

Perustuslain 12 §:n mukaan jokaisella ihmisellä on sananvapaus, johon liittyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapaudesta annetaan lailla.

Sananvapauden keskeisenä tarkoituksena on taata sanavaltaiselta yhteiskunnalta edellytetty mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä julkiseen vallankäyttöön kohdistuvan kritiikin mahdollistaminen. Sananvapauden ydinajatuksena voidaankin pitää poliittisena perusoikeutena, mutta se ei rajoitu ainoastaan siihen, vaan sen piiriin kuuluvat kaikki muunkin tyyppiset ilmaisut sisällöstä riippumatta. (HE 309/1993 vp, 56.) Tähän pohjautuen sananvapaus antaa suojaa myös sisällölle, jotka ovat esimerkiksi uskonnollista, tieteellistä, kaupallista tai viihteellistä (Hallberg ym. 2011, 462–463).

Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, vaan se on turvattu kaikissa ilmaisemiseen tai julkistamiseen käytetyissä menetelmissä.

Tästä johtuu se, että sananvapaussäännöstä on tulkinnallisesti laajennettu ulottamalla se teknisen kehityksen mahdollistamiin uusiin viestintämuotoihin. (HE 309/1993 vp, 56.) Sananvapautta tullaan tulevaisuudessakin soveltamaan kaikkiin uusiin viestintätekniisiin menetelmiin sen välineneutraaliuden vuoksi. Tämän vuoksi on selvää, että sananvapauden piiriin kuuluvat niin tekstin, äänen kuin kuvan muodossa esitettävät viestit. (Hallberg ym. 2011, 462.) Muun muassa oikeuskansleri on 30.7.2010 antamassaan ratkaisussa OKV/166/1/2008 todennut, että valokuvaaminen, videointi ja nauhoittaminen ovat PL 12 §:ssä tarkoitettua sananvapauden käyttämistä, joka käynee osoituksena sananvapauden tulkinnallisesta laajentamisesta edellä mainittuihin teknisen kehityksen myötä syntyneisiin viestintämuotoihin.

Säännöksen laaja soveltamisala ja sisältöneutraalisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikki viestit ja ilmaisut ovat yhtä suojattuja niiden tarkoituksesta ja sisällöstä riippumatta (Hallberg ym. 2011, 463). Koska perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan sananvapautta ei saa ennakolta estää, on perustuslaissa sananvapauden jälkikäteiselle valvonnalle säilytetty mahdollisuus rikos- ja vahingonkorvauslainsäädännön keinoin (HE 309/1993 vp s. 57). Jälkikäteisesti lainvastaiseen viestintään voidaan puuttua sananvapauden yleisten rajoitusperusteiden nojalla, jolloin voidaan ottaa huomioon viestin sisältö ja sen pääasiallinen tarkoitus. (Hallberg ym. 2011, 463.) Lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990) 10 artiklan 2 kohdan mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa rikosten estämiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi.

2.4 Yksityiselämän suoja

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Myös kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää erikseen perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä toimenpiteistä, jotka ulottuvat kotirauhan piiriin. Lisäksi lailla voidaan säätää vies-

tisalaisuuden rajoittamisesta yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Yksityiselämän alaa ei ole lainsäädännössä pyritty määrittelemään täsmällisesti, vaan käsite ”yksityiselämä” omaksuttiin perustuslakiin lähinnä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklasta (Hallberg ym. 2011, 393). Yksityiselämän suojan lähtökohtana on se, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen kajoamista mielivaltaisesti tai aiheettomasti hänen yksityiselämäänsä. Yksityiselämän piiriin kuuluu yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Käsitettä ”yksityiselämä” voidaan pitää henkilön yksityistä piiriä koskevana yleiskäsitteenä. (HE 309/1993 vp s. 52–53.) Yksityiselämän käsitteen ydin sisältää sen, että yksilöllä tulee olla tietty rauhoitettu ala, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää halutessaan omana tietonaan (HE 84/1974 vp, 3).

Perustuslain 10 §:n yksityisyyden piiriin kuuluu myös perhe-elämän suoja, vaikka mainintaa siitä ei enää olekaan perusoikeusuudistuksen myötä säännökseen sisällytetty. Hallituksen perusoikeusuudistusta koskevassa esityksessä maininnan pois jättämisestä perusteltiin perhe-elämän käsitteen määrittelemisen ongelmallisuudella. (HE 309/1993 vp, 53.) Perhe-elämästä säädetään perustuslain lisäksi myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa, jonka mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämään kohdistuvaa kunnioitusta. Ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännössä yksityis- ja perhe-elämän eroja ei aina edes pyritä erottamaan toisistaan, vaan perhe-elämän suoja esiintyy ikään kuin yksityiselämän suojan rinnalla (Hallberg ym. 2011, 393).

Koska yksityiselämän piiri on erittäin laaja-alainen, ei se ole aina selvästi erotettavissa esimerkiksi koskemattomuudesta tai kunnian ja kotirauhan suojasta. Tämän vuoksi nämä oikeudet esiintyvät toistensa kanssa päällekkäin käytännön tilanteissa. Esimerkiksi puuttuminen henkilön kotirauhaan merkitsee yleensä myös puuttumista hänen yksityiselämäänsä. Niin ikään puuttuminen henkilökohtaiseen

koskemattomuuteen voi merkitä yksityiselämään puuttumista. (Hallberg ym. 2011, 391.)

2.4.1 Kotirauha

Yksityiselämän suojaan kuuluu kiinteänä osana perustuslain 10 §:n 1 momentin mukainen kotirauha. Perustuslaissa turvattu kotirauha kattaa perustuslakivaliokunnan vakiintuneen tulkinnan mukaan vain yksilön asunnon ja muut kaikenlaiset pysyvään ja pidempiaikaiseen asumiseen käytetyt tilat, vaikka suoja sinänsä ulottuukin tätä laajemmalle (HE 309/1993 vp, 53). Perustuslakivaliokunta on kuitenkin myöhemmin linjannut, että muutkin kuin pidempiaikaiseen asumiseen varsinaisesti tarkoitetut tilat voivat tulla perustuslain 10 §:n kotirauhan määritelmän mukaisiksi, mikäli niitä käytetään pidempiaikaisena asumismuotona. Esimerkkejä tällaisista ovat lähtökohtaisesti väliaikaiseen asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet ja asuntoautot. (PeVL 8/1994 vp, 3.) Tällaiset tilat pitkäaikaisessakin asumiskäytössä jäävät silti kotirauhan suojan eräänlaiselle raja-alueelle, johon voidaan puuttua lailla helpommin edellytyksin kuin varsinaiseen asuntoon. (Hallberg ym. 2011, 399.)

Kotirauhan käsitteen määritelmää sen sijaan perustuslaista tai perustuslakivaliokunnan lausunnoista ei löydy, vaan määritelty on nimenomaan sen suojan ulottuvuus. Ruuska (2007, 16) on määrittänyt valtiosääntöoikeudellisen kotirauhan siten, että kotirauhalla tarkoitetaan yksilön oikeutta asua rauhassa kodissa tai muussa asuntona käytetyssä paikassa ilman, että asumiseen puututaan muuten kuin laissa olevan välttämättömäksi katsotun määräyksen nojalla ottaen riittävästi huomioon yksilön oikeusturvatakeet. Kotirauhan suojaan puuttumiseen on oikeutettu lähtökohtaisesti vain virkavastuulla toimiva henkilö. (Ruuska 2007, 14–16.)

2.4.2 Rikosoikeudellinen kotirauha

Perustuslain 10 §:n sisältämä valtiosääntöoikeudellinen kotirauhan käsitys on riippumaton muun lainsäädännön käsityksistä, ja sen vuoksi rikosoikeudellinen

kotirauhan voi ulottuvuudeltaan poiketa perustuslain kotirauhakäsitteestä. (Hallberg ym. 2011, 400). Valtiolta on perinteisesti edellytetty sen ohella, että valtio itse pidättäytyy loukkaamasta kansalaistensa yksityisyyden suojaa, myös aktiivisia toimenpiteitä toisten yksilöiden loukkauksia vastaan, josta yksi keino on rikoslainsäädäntö (HE 309/1993 vp, 53). Rikoslain 11 §:n mukaan kotirauhan suojaa-mia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Tähän määritelmään eivät lukeudu julkisrauhan piiriin kuuluvat paikat kuten virastot tai kokoustilat (Lappi-Seppälä ym. 2008, 650).

Kotirauha merkitsee käytännössä fyysistä turvallisuutta, yksityiselämää koskevien tietojen salassapitoa sekä suojaa ulkopuoliselta häiriöltä ja tarkkailulta. Kotirauhan käsite vastaa pitkälti sen arkikielistä merkitystä: suojan kohteena on koti ja sen välitön ympäristö. Säännöksessä tarkoitetuiksi asunnoiksi katsotaan kerros- ja rivitalohuoneistot sekä omakotitalot sekä niiden eri osat. Loma-asuntoja ovat muun muassa kesämökit. Muita asumiseen tarkoitettuja tiloja ovat hotellihuoneet sekä muut majoitustilat, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset. Asuntovaunuihin ja aluksiin lukeutuu asuntoautot, rekka-auton vetovaunut, veneet ja laivat, mikäli niissä on jokin yöpymiseen ja nukkumiseen tarkoitettu tila. (HE 184/1999 vp, 6 ja 37.) Huomionarvoista on, että täysin hylätyt rakennukset, joiden käyttötarkoitus asuntona on lakannut, eivät saa kotirauhan suojaa. (Frände ym. 2014, 340).

Ruuska (2007, 60) on katsonut, että yhteinen ominaisuus kaikille kotirauhan suo-jaamille paikoille on se, että niissä on voitava asua ympärivuorokautisesti. Asuminen tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että kohteessa on voitava yöpyä, mutta yöpyminen ei ole välttämätöntä, vaan pelkkä yöpymisen mahdollisuus kohteessa on riittävä edellytys kotirauhan suojalle. Tällaiseen johtopäätökseen oli päätynyt Vaasan hovioikeus 16.10.2003 antamassaan ratkaisussa R 02/903, jossa arvioitiin kotirauhan suojan täyttymisedellytyksiä silloin, kun tilassa ei ole tosiasiallisesti yövytty, ja kun kyseessä on tilapäiseen asumiseen tarkoitettu tila. Ratkaisusta ilmenee, että A oli illanviettoa varten vuokrannut kunnan omistamasta vapaa-ai-

kakeskuksesta kaksi rakennusta, jonne hän kutsui myös luokkakavereitaan juhli-
maan. Hovioikeus totesi perusteluissaan, että rakennukset olivat vuokrattu raja-
tun henkilöpiirin yhteiskäyttöä varten eikä kenelläkään kutsumattomalla ollut oi-
keutta tulla paikalle tai jäädä sinne vastoin A:n tai A:n sinne kutsumien henkilöi-
den tahtoa. Vuokratut rakennukset täyttivät kotirauhan suojan vaatiman asumis-
edellytyksen ja yöpymisvaatimuksen, mutta tällöin ei kuitenkaan edellytetty, että
yöpymismahdollisuutta olisi käytetty hyväksi, vaan paikan haltija saa kotirauhan
suojaa jo pelkästään viettäessään kohteessa vapaa-aikaa.

Kotirauhan suojan saavat myös sellaiset rakennukset, joissa yöpymismahdolli-
suutta ei ole, jos ne ovat kotirauhan välittömässä piirissä. Muun kuin asumiseen
tarkoitettujen rakennusten kotirauhan piiriin kuulumisen määräytyy sen sijainnin
mukaan kotirauhan piiriin kuuluvalla piha-alueella. Tällaisia rakennuksia voivat
olla esimerkiksi saunat, autotallit ja maatalous- sekä varastorakennukset. (Lappi-
Seppälä ym. 2008, 656.) Laki ei ota kantaa siihen, kuinka suuri piha-alue voi olla
kuuluakseen kotirauhan piiriin, jonka vuoksi arviointi tehdään tällaisissa tilan-
teissa tapauskohtaisesti. Kotirauhan suojaa arvioidessa muun muassa piha-alu-
een aidoituksella ja erilaisilla istutuksilla on merkitystä, kuten myös sillä, miten
piha-alueen rakennukset on sijoitettu suhteessa asuinrakennukseen. (Frände
ym. 2014, 338–339.) Lisäksi pienehköissä asunto-osakeyhtiöissä yhtiön omista-
mat piha-alueet voivat olla yhtiöjärjestyksessä tai muutoin sopimalla jaettu eri
asuntojen asukkaiden yksityisalueisiin. Tällaisia piha-alueita suojataan kotirau-
halla myös muihin talon asukkaisiin nähden. (Lappi-Seppälä ym. 2008, 656.)

Ennen kaikkea lainkohdassa mainittujen paikkojen on oltava oikeusjärjestyk-
sessä hyväksytyllä tavalla tarkoitettu asumiseen. Tämän perusteella esimerkiksi
ilman rakennuslupaa eli toisin sanottuna ”pimeästi” rakennetut asuintilat eivät
nauti kotirauhan suoja. (Frände ym. 2104, 340.) Myöskään toisen maalla telttai-
leva henkilö ei nauti kotirauhan suoja, mikäli leiriytymisen kesto ilman lupaa ylit-
tää sen, mitä jokamiehen oikeuksissa pidetään hyväksyttävänä. Kotirauhalla ei
myöskään suojata niin kutsuttuja talonvaltaajia, jossa joukko ihmisiä ottaa toisen
omistajan omistuksessa olevan tyhjän rakennuksen hallintaansa. (HE 184/1999
vp, 37.) Myöskään minkä tahansa huoneen tai tilan ottaminen tilapäiseen asu-

miskäyttöön ei anna kohteelle kotirauhan suojaa. Esimerkiksi toisen maalla telttailevan alueelta poistaminen on sallittua syylistymättä kotirauharikokseen. (Ruuska 2007, 59–60.)

3 Salakuuntelu ja salakatselu

3.1 Sääntelyn historia

Rikoslaisissa ei sen voimaan tullessa ollut salakuuntelua ja -katselua koskevia nimellisiä säännöksiä. Tällöin salakuuntelun ja -katselun rangaistavuus sisältyi ainoastaan maanpetossäännöksissä mainittuihin vakoojana toimimiseen. Ensimmäiset kotirauhan piiriä suojaavat rikoslain salakuuntelu ja -katselusäännökset annettiin vasta vuonna 1972 sen jälkeen, kun Korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO:1971-II-101, että naapurihuoneiston kuunteleminen ja äänien tallentaminen teknistä erikoislaitetta käyttäen ei ollut rangaistavaa. (HE 184/1999 vp, 8.)

Salakuuntelun ja -katselun rikosoikeudellisen sääntelemisen tarpeen voidaankin katsoa tulleen aiheelliseksi tekniikan kehittymisen myötä (HE 184/1999 vp, 8). Vuonna 1972 voimaan tulleet salakatselu ja -kuuntelusäännösten luominen lähti siitä, että markkinoille oli tullut laitteita, joiden avulla yksityisyyden loukkaamisesta oli tullut entistä helpompaa. Tällaisina laitteina mainittiin muun muassa mikrofonit, radiolähettimet, televisiokamerat, nauhurit, kiikarit ja valokuvauslaitteet. Näiden laitteiden avulla toisen ihmisen yksityisyyden piiriin kajoaminen ei ollut kriminalisoitu, joten sääntelyn tarvetta pidettiin kriittisenä. (HE 63/1972 vp, 1.)

Alun perin salakatselu- ja -kuuntelusäännöksillä annettiin suojaa vain kotirauhan piirissä tapahtuvalle tarkkailulle. Lakivaliokunta oli jo 1970-luvulla katsonut, että salakuuntelu ja -katselu olisi tullut kriminalisoida myös kotirauhan suojan ulkopuolisilla paikoilla, koska rangaistussäännösten rajoittaminen vain kotirauhan piiriin supisti liikaa niiden soveltamisalaa. (LaVM 5/1972 vp, 3). Sääntelyn tarve oli kuitenkin niin kriittinen, ettei kotirauhan suojan ulkopuolisen tarkkailun kriminali-

sointiin ehditty puuttua tarpeeksi hyvin, koska yleisillä paikoilla tapahtuvan tarkkailun kriminalisointiin sisältyi niin paljon osaongelmia. Yksityisyyden suojan tarpeen katsottiin olevan kaikista merkittävin kotirauhan piirissä, joten salakuuntelun ja -katselun kriminalisointi yleisillä paikoilla jätettiin myöhempien toimenpiteiden varaan. (HE 63/1972 vp, 2.)

Salakuuntelun osalta tapahtui vuonna 1995 muutos, kun yksityisyyttä loukkaava ja kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuva salakuuntelu tuli rangaistavaksi. Muutos toteutettiin rikoslain kokonaisuudistuksen toisessa vaiheessa ja rangaistussäännös sisällytettiin osaksi viestintäsalaisuuden loukkausta. Sitä ei siis sisällytetty jo olemassa olleeseen salakuuntelusäännökseen, josta oli säädetty rikoslain 24 luvussa. Salakatselun rangaistavuutta ei vielä tässäkään yhteydessä ehdotettu koskemaan kotirauhan suojan ulkopuolisia paikkoja. (HE 184/1999 vp, 8–16.)

Vuonna 2000 voimaan tulleessa lakimuutoksessa salakuuntelu- ja -katselusäännöksiä uudistettiin vastaamaan niiden nykyisiä muotoja. Eesityksen lähtökohtana oli, että ihmisten yksityiselämä tarvitsee suojaa tekniseltä tarkkailulta myös kotirauhan piirin ulkopuolella. Salakuuntelun osalta kotirauhan piirin ulkopuolisesta tarkkailusta oli jo säädetty ja se siirrettiinkin viestintäsalaisuuden loukkaussäännöksestä sellaisenaan rikoslain 24 luvun 6 §:ään. Salakatselu puolestaan esitettiin rangaistavaksi vasta tässä yhteydessä koskemaan kotirauhan piirin ulkopuolisia paikkoja. (HE 184/1994 vp, 14.)

3.2 Oikeudettomuudesta ja suostumuksesta

Rikoslain 24:5 ja 6 §:ien salakuuntelu- ja -katselusäännöksiin tunnusmerkistöihin kuuluu se, että kohdetta tarkkaillaan oikeudettomasti. Suostumusta on pidetty oikeuskirjallisuudessa usein oikeuttamisperusteena ja näin ollen suostumus poistaa tekojen tunnusmerkistöjen mukaisuuden. Lähtökohtana suostumuksen tuomalle oikeuttamisperusteelle on se, että henkilö, jolla on oikeus määrätä rikosoikeudellisesti suojellusta oikeushyvästä, voi antaa suostumuksensa sille, että suojattua oikeushyvää vastaan hyökätään tai että sitä loukataan. (Frände 2005, 145.)

Suostumuksen antajan on ymmärrettävä oikeushyvän mahdollisen loukkauksen merkitys, jotta suostumus poistaa teon tunnusmerkistön mukaisuuden. Tämän vuoksi suostumuksen pätevyys sulkeutuu pois sellaisissa tilanteissa, joissa suostumuksen antajalla on jokin vakava psyykkinen häiriö tai voimakas päihtymystila. (Frände 2005, 147.) Lisäksi suostumus tulee antaa vapaaehtoisesti ja siten, että suostumuksen antaja on tietoinen kaikista merkityksellisistä olosuhteista. Pääsääntöisesti suostumuksen tulee käydä ilmi viimeistään siihen mennessä, kun teon toteutukseen ryhdytään. (Frände ym. 2014, 377.)

Suostumus on mahdollista antaa konkludenttisesti edellyttäen, että sanaton suostuminen tapahtuu riittävän selvästi (Frände 2005, 146). Konkludenttinen suostumus voi tulla kysymykseen lähinnä salakatselutapauksissa silloin, kun kuvattavan henkilön käytöksestä voidaan päätellä hänen hyväksyvän kuvaamisen. Suostumus voi olla konkludenttinen esimerkiksi silloin, kun sukujuhlissa vieraana oleva henkilö ei reagoi kuvaamiseen millään tavalla tai jopa poseeraa huomatesaan kameran nostettavan kuvausasentoon. Esimerkin kaltaisessa juhlassa kuvattavaksi tuleminen ei ole oikeudetonta silloinkaan, vaikka kuvattavana oleva henkilö ei ehtisi edes havaita kuvaamista, koska tällaiseen tavanomaiseen kuvaamiseen juhlissa on pystyttävä varautumaan. Valokuvaaminen mainitussa tilanteessa on oikeudetonta kuitenkin silloin, jos kuvaaja on paikalla luvattomasti tai se tapahtuu luvattomasti kotirauhan suojaaman paikan ulkopuolelta. (Frände ym. 2014, 377.)

Poikkeus oikeudettomuudelle tulee sellaisissa tilanteissa, joissa tekninen tarkkailu kohdistuu luvattomasti toisen kotirauhan suojaamassa paikassa tai muissa RL 24:5 ja 6 §:ien suojaamissa paikoissa oikeudettomasti oleskelevaan henkilöön. Tunkeutuja ei voi oikeudettoman oleskelunsa aikana määrätä häneen kohdistuvasta tarkkailusta silloin, kun hän tunkeutuu salaa esimerkiksi toisen kotiin tarkoituksenaan anastaa tavaraa ja muuta irtaimistoa. Tunkeutujan on myös ymmärrettävä ja pystyttävä varautumaan siihen, että häntä voidaan tarkkailla. (HE 184/1999 vp, 25–28.)

Näin ollen sallittua on esimerkiksi asentaa mikrofoni valvontatarkoituksessa tavatalon liiketiloihin siten, että sitä käytetään vain liiketilan sulkemisajan jälkeen.

Sama pätee myös valvontakameran asentamiseen, esimerkiksi omakotitalon tai viraston sisäänkäynnin valvomiseksi, vaikka valvontakamera olisikin asennettu salaisesti, eikä esimerkkien kaltaisissa tapauksissa valvontamikrofonin tai -kameran käyttämisestä tarvitse edes erikseen varoittaa. (HE 184/1999 vp, 25–28; Lappi-Seppälä ym. 2008, 648.)

Toisaalta kykenemättömyys suostumuksen antamiseen ei Helsingin hovioikeuden 31.1.2014 antaman ratkaisun dnro R 12/3198 mukaan tee aina salakatselusta oikeudetonta. Kyseisessä tapauksessa kuvaamisen kohde B oli ollut tiedottomassa tilassa, eikä ollut voinut antaa sanallista suostumusta kuvaamiselle. Tapauksessa A oli kuvannut alkoholin vaikutuksesta sammunutta B:tä hankkiakseen todistusaineistoa osoittaakseen B:n kyvyttömyyden huolehtia heidän yhteisistä lapsistaan. Hovioikeuden mielestä kyseisessä tapauksessa oli syytä ottaa muut olosuhteet huomioon ja antaa painoarvoa sille, että A oli kokenut perhe-elämänsä hyvin ongelmalliseksi ja lasten kannalta vaaralliseksi aviopuolisonsa B:n runsaan alkoholin käytön vuoksi. Ollessaan päihtynyt B oli myös kohdistanut A:han väkivaltaa ja vahingoittanut asunnon irtaimistoa. B:n kuvaillun kaltainen käytös oli häirinnyt muiden asunnossa asuvien oikeutta nauttia perhe-elämäänsä häiriöttä, ja B olisi voitu jo pelkästään tämän vuoksi poistaa asunnosta. Vallinneissa olosuhteissa A:n kuvaamista ei voitu hovioikeuden mukaan pitää oikeudettomana, vaikka B ei ollut voinut antaa siihen suostumustaan. Tämän vuoksi syyte salakatselusta A:ta vastaan hylättiin.

Tietyissä tapauksissa viranomaisilla voi olla oikeus tarkkailla yksityishenkilöitä teknisesti, joista esimerkkinä käynee poliisilain tai pakkokeinolain mukainen tekninen tarkkailu. Tekninen tarkkailu ei ole oikeudetonta silloin, kun siihen on laissa säädetty oikeus. (HE 184/1999 vp, 25.)

3.3 Tahallisuudesta

Rikoslain 3:5 §:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuotamus, ja jollei toisin säädetä, on rikoslaissa tarkoitettu teko rangaistavaa vain

tahallisesti tehtynä. Koska salakuuntelusta ja -katselusta ei ole säädetty tuottamuksen osalta tosiin, edellytetään molemmissa rikoksissa tekijältä tahallisuutta. Rikoslain 3:6 §:n mukaan rikoksen tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.

Rikosoikeudessa tahallisuus ei vastaa sen arkikielistä merkitystä, jossa tahallisuus viittaa usein ”tahtomiseen” tai tekemiseen ”tieten tahtoen”. Arkikielessä tahallaan toiminen tarkoittaa sitä, että joku tietää mitä tekee ja tahtoo tehdä juuri sen, mitä tekee. Tahtominen puolestaan tarkoittaa usein pykimistä johonkin päämäärään. Rikosoikeudellinen tahallisuus on kuitenkin juridinen käsite, jollaisena tahallisuuden sisältöä joudutaan tarkentamaan eräissä suhteissa tahallisuuden arkikielistä merkitystä suppeammaksi ja toisissa taas sitä laajemmaksi. Rikosoikeudessa ”tahtominen” saatetaan ulottaa jopa seuraksiin, joiden tekijä toivoisi jäävän syntymättä, mutta toisaalta rikosoikeudessa tahalliseksi ei katsota aina sellaisiakaan seurauksia, joiden syntyminen on ollut äärimmäisen epätodennäköistä, vaikka tekijä olisikin seuraukseen pyrkinyt. (HE 44/2002 vp, 71–72.) Rikosoikeuden alalla tahallisuus kuuluu niihin käsitteisiin, jotka ovat oikeuskirjallisuudessa etäänntyneet eniten normaalikielen merkityksestä (Frände 2005, 115).

Rikoslain 3:6 §:ssä säädetään seuraustahallisuudesta. Lainkohtaa tahallisuusmääritelmää sovelletaan sellaisiin rangaistussäännöksiin, joissa edellytetään, että rikoksella aiheutetaan tietty seuraus. Tahallisuus kohdistuu eri rangaistussäännöksissä vaihteleviin seikkoihin. Salakuuntelun ja salakatselun rangaistussäännöksiin on sisällytetty ilmaisu ”oikeudettomasti”, jolloin tahallisuudelta edellytetään kyseessä olevien tekojen kohdalla sitä, että tarkkailu on tapahtunut ilman laillista perustetta tai muuta oikeutusta. (Frände 2005, 115–116.) Tahallisuuden on niin sanotun peittämisperiaatteen mukaan katettava koko oikeudenvastainen teko, eli teonhetkiset olosuhteet ja teon seuraukset (Tapani & Tolvanen 2011, 60).

Seuraustahallisuuden lisäksi tahallisuutta voidaan arvioida sen pohjalta, millaista tietoisuutta tekijältä edellytetään rangaistusvastuun syntymisestä rikoksen tunnusmerkistössä tarkoitetuista olosuhteista. Tätä kutsutaan olosuhdetahallisuudeksi. (Frände 2005, 131–132.) Olosuhdetahallisuutta ei ole rikoslaissa määritelty. Lakivaliokunta on mietinnössään (LaVM 28/2002 vp, 10) todennut, että olosuhdetahallisuuden sisältö jää oikeuskäytännössä ratkaistavaksi, ja että olosuhdetahallisuuden arvioinnissa on otettava huomioon rikoslain 4:1 §:n mukainen tunnusmerkistöerehdys, jossa tekijä ei ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty erilaisia tulkintoja siitä, miten tunnusmerkistöerehdyksessä käytetty käsite ”olla selvillä” pitäisi ymmärtää tahallisuuden näkökulmasta. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännön mukaan näyttäisi siltä, että olosuhdetahallisuuden alaraja on asetettu samalle tasolle kuin todennäköisyystahallisuuden ”varsin todennäköinen”. (Tapani & Tolvanen 2011, 60–61). Ilmaissulta ”varsin todennäköinen” on edellytetty sitä, että tekijän täytyy ymmärtää seurauksen syntymisen todennäköisyys suhteellisen korkeaksi. Seurauksen mahdollinen syntymättä jääminen ei kuitenkaan voi tulla tekijälle täytenä yllätyksenä. (Frände 2005, 130.) Voidaan ajatella, että tahallisuusvastuu alkaa pisteestä, jossa tekijä pitää seurauksen syntymistä todennäköisempänä kuin sen syntymättä jättämistä (HE 44/2002 vp, 87.)

3.4 Salakuuntelu

Rikoslain 24 luvun 5.1 §:n 1 kohdan mukaan salakuuntelusta rangaistaan henkilöä, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa. Salakuuntelusta rangaistaan lisäksi 1 momentin 2 kohdan mukaan henkilöä, joka teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa oikeudettomasti muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen eikä muunkaan ulkopuolisen tietoon, sellaisissa olosuhteissa, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa

ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan. Salakuunteluun syylistynyt tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Myös salakuuntelun yritys on rangaistavaa.

Salakuuntelun rangaistavuus lähtee siitä, että ihmisillä tulee olla oikeus puheviestinnän yksityisyyteen osana persoonallisuuden suojaa. Rangaistavuus ei koske ainoastaan kotirauhan piiriä, koska ihmisten yksityisyyttä tulee suojata ulkopuolisten tarkkailulta myös sen ulkopuolella. (Frände ym. 2014, 367.) Rikoslain 24:5.1 §:n kohdissa 1 ja 2 säännellään salakuuntelun kaksi perustekomuotoa, joiden erottavana tekijänä on paikka, jossa kuuntelun kohteena oleva ihminen oleskelee. Paikat on jaettu karkeasti kotirauhan suojaamiin paikkoihin ja muihin kuin kotirauhan suojaamiin paikkoihin.

Salakuuntelusäännöksen mukaan salakuuntelun on tapahduttava käyttäen teknistä laitetta ollakseen rangaistavaa. Teknisen laitteen määritelmä ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen, että kunkin laitteen voidaan katsoa olevan käsitteen mukainen tai päinvastoin kuuluvan sen ulkopuolelle. (HE 184/1999 vp, 25.) Alkuperäisen salakuuntelusäännöksen mukaan teknisiksi laitteiksi katsottiin muun muassa mikrofoni, radiolähtimet ja nauhurit (HE 63/1972 vp, 1). Myöhemmin puheen tallentamiseen tarkoitettua laitetta on edellytetty vain, että se on tekninen ja että tallennettu puhe tai muu ääni on jollain tapaa toistettavissa jälkikäteen. Käytännössä on myös mahdollista tallentaa ääni siten, että se on luettavissa kirjoitettuna tekstinä, joka katsotaan myös lainkohdassa rangaistavaksi. (HE 94/1993 vp, 149; HE 184/1999 vp, 26.)

Salakuuntelusäännöksessä tarkoitetun keskusteluun, puheen tai muun äänen kuunteluun tarkoitetun laitteen on olennaisesti pidennettävä normaalia kuuloetäisyyttä. Tämän vuoksi pelkkää tavanomaisesti käytettävä kuulolaite ei ole säännöksessä rangaistavaa, koska sen avulla huonokuuloinen henkilö saatetaan normaalikuuloisten kanssa samaan asemaan. (HE 94/1993 vp, 149.)

3.4.1 Kotirauhan piirissä tapahtuva salakuuntelu

Yksityisyyden suojan tarpeen on katsottu olevan kaikista suurin kotirauhan piirissä, koska kaupungistumisen myötä toisten ihmisten tarkkailu on tullut helpoksi (HE 63/1972 vp, 2). Kotirauhan suojaamassa paikassa tapahtuvan teknisen kuuntelun ei tarvitse tapahtua edes salaisesti ollakseen rangaistavaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kuunneltava henkilö voisi havaita ja olla tietoinen kotiinsa tai muualle kotirauhan piiriin sijoitetun teknisen laitteen olemassaolosta ilman, että teon rangaistavuus poistuisi. (Frände ym. 2014, 370.)

Rikoslain 24:5.1 §:n 1 kohta suojaa jokaista kenen tahansa kotirauhan piirissä luvallisesti olevaa henkilöä kuuntelulta, joka tapahtuu teknisellä laitteella (HE 184/1999 vp, 26). Vaasan hovioikeus on päättänyt tällaiseen johtopäätökseen 14.11.1997 antamaan ratkaisussa dnro R 96/1023, jonka mukaan A oli soittanut Moskovasta radiopuhelun äidilleen B:lle tämän kotiin Suomeen. Vastaajat, jotka olivat A:n naapureita, olivat teknisellä laitteella äänittäneet puhelun ja soitattaneet äänitettä. Vaikka B:n aviopuoliso C ei ollut ollut puhelun aikana kotona, hänenkin rauhansa katsottiin tulleen salakuuntelulla rikotuksi. Hovioikeuden mukaan merkitystä ei siis ollut sillä, että kuuntelun kohteena olleen naisen aviomies ei ollut puhelun tapahtumahetkellä läsnä asunnossa. Aviomies C sai näin ollen jutussa asianomistajan puhevallan. Hovioikeus velvoitti vastaajat suorittamaan molemmille asianomistajille yhteisesti korvausta henkisestä kärsimyksestä.

Kuten edellä mainitun tuomion perusteella voimme havaita, on kotirauhan suojaamalla alueella oleskelevan henkilön puheen tai muun äänen kuuntelu ja tallentaminen rangaistavaa, olivatpa kuuntelija ja kuuntelulaitteet kotirauhan piirissä tai sen ulkopuolella (HE 184/1999 vp, 26). Kuunteluetäisyydellä ei lainkohdan mukaan siis ole merkitystä, vaan ratkaisevaa on se, että teknisellä laitteella voidaan kuunnella tai tallentaa sellaista ääntä, joka syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa. Teon rangaistavuutta ei poista se, että äänitettäisiinkin vain se, mikä on muutenkin omin korvin kuultavissa. (Frände ym. 2014, 370.)

Salakuuntelu ei kuitenkaan ole rangaistavaa kotirauhan suojaamassa paikassa, mikäli puheviestintää äänittää henkilö, joka on itse osallisena käytävässä keskustelussa. Tämä käy ilmi Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1981-II-182, jossa keskustelussa osallisena ollut henkilö oli muiden läsnäolijoiden suostumuksetta

ja heidän tietämättään nauhoittanut osapuolten käymää keskustelua, mutta tekoa ei voitu pitää rangaistavana, koska hän oli itse siihen osallistunut.

Salakuuntelusäännöksen 1 kohdassa tarkoitetun yksityiselämästä aiheutuvan muiden äänien on lain esivalmisteluaineistoissa katsottu olevan esimerkiksi rakkauselämään liittyviä ääniä, joiden äänittäminen on rangaistavaa, vaikka ääni kuuluisikin seinänaapurin huoneistoon ilman teknistä laitetta (Lappi-Seppälä ym. 2008, 648). Yksityiselämästä aiheutuviksi ääniksi ei kuitenkaan katsota sellaisia ääniä, jotka ovat yksityiselämän kannalta täysin merkityksettömiä. Tarkoituksena on jättää säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle esimerkiksi radiosta tai muusta laitteesta peräisin olevat äänet, joiden kuuntelu tai tallentaminen ei loukkaa yksityisyyden suojaa. (HE 184/1999 vp, 26.)

3.4.2 Salakuuntelu kotirauhan piirin ulkopuolella

Rikoslain 24:5.1 §:n 2 kohta kattaa kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuvan salakuuntelun. Lainkohdan soveltamisedellytykset ovat suppeammat kuin kotirauhan piiriä koskevassa salakuuntelutunnusmerkistössä, koska toisin kuin kotirauhan piirissä, muun yksityiselämästä aiheutuvan äänen kuuntelu ja tallentaminen ei ole rangaistavaa. Rangaistavaa on siis vain puheen kuunteleminen ja äänittäminen. Puheella tarkoitetaan puheviestintää, joka voi olla keskustelua, sanelua tai yksinpuhelua. (Frände ym. 2014, 371.) Rajoittamista on perusteltu sillä, että tavallisesti salakuuntelijaa kiinnostavat muut yksityiselämästä peräisin olevat äänet syntyvät yleensä kotirauhan suojaamassa paikassa, kun taas näiden paikkojen ulkopuolella halutaan kuunnella nimenomaan puhetta esimerkiksi kuunneltavan vaatteisiin tai muihin varusteisiin asennetulla teknisellä laitteella (HE 94/1993 vp, 149).

Käytännön esimerkkinä kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuvasta salakuuntelusta käynee Varsinais-Suomen käräjäoikeuden 9.6.2015 antama ratkaisu dnro R 15/1783, jonka mukaan vastaaja oli asentanut asianomistajan lastenrattaisiin sanelulaitteen, joka oli tallentanut asianomistajan keskustelua, puhetta ja muita ääniä. Sinä aikana, kun laite oli ollut kiinni lastenrattaissa, oli asianomistaja muun

muassa puhunut puhelimeen sekä vierailut ystäviensä luona. Vastaaaja oli ollut huolissaan lapsensa turvallisuudesta tämän ollessa isänsä seurassa, ja tämän vuoksi vastaaaja oli katsonut, että hänet tulisi jättää rangaistukseen tuomitsematta. Niin käräjäoikeus kuin Turun hovioikeus katsoi, että teko täytti salakatselun tunnusmerkistön eikä perusteita tuomitsematta jättämiselle ollut.

Kotirauhan piirissä tapahtuvan salakuuntelun tunnusmerkistöstä poiketen, on kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuvan kuuntelun tai tallentamisen tapahduttava salaisesti. Rangaistavuus poistuisi esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa toimittaja äänittää puhetta kahvilan pöydässä täysin avoimesti. (Frände ym. 2014, 371).

Säännöksen 1 momentin 2 kohdan ”puhe ei ole tarkoitettu tekijän eikä muunkaan ulkopuoliseen tietoon” -maininnan tarkoitus on jättää soveltamisalan ulkopuolelle sellaiset keskustelut, joihin keskustelija itse luvallisesti osallistuu. Toisin sanottuna keskustelun tallentaminen salaa ei ole rangaistavaa silloin, kun puhe on tarkoitettu myös tallentajan itsensä tietoon. (Frände ym. 2014, 372.) Tämän oikeusohje juontuu Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1990:36, josta käy ilmi, että vastaaaja C oli kutsuttu virkahuoneeseen poliisikuulusteluun, jossa kuulusteluissa läsnä olleet A ja B olivat kieltäneet C:tä tallentamasta kuulustelua, mutta C oli kiellosta huolimatta kuitenkin tallentanut huoneessa käytyä keskustelua. Korkeimman oikeuden mukaan C oli ollut huoneessa luvallisesti ja äänittänyt vain sellaista, mistä hän on voinut A:n ja B:n tietäen tehdä omin aistein havaintoja. Käyttämällä teknistä laitetta C ei siten ollut tallentanut mitään sellaista, joka olisi loukannut A:n tai B:n yksityisyyttä.

Puheen suoja on kotirauhan piirin ulkopuolella myös siltä osin heikompi, että rangaistavuus poistuu jo silloin, kun yksikin ulkopuolinen henkilö on puhujaan kuuloetäisyydellä (HE 184/1999 vp, 27). Säännöksen maininnalla ”sellaiset olosuhteet, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisten kuulevan hänen puhettaan” viitataan juuri tällaisiin tapauksiin. Tällöin esimerkiksi puistossa tai ravintolassa käyty keskustelu saa suojaa vain sillä edellytyksellä, että kenenkään muun ei voida olettaa kuulevan puhetta käyttämättä teknistä laitetta. Suojattua ei ole myöskään kovaääninen puhe tai muuten helposti kuultavissa oleva keskustelu,

vaikka keskustelu ei olisikaan ulkopuolisten tietoon tarkoitettu. Tällaisissa tilanteissa puhujan on ymmärrettävä, että ympärillä olevat ihmiset voivat kuunnella tai tallentaa puhetta. Ratkaisevaa ei tässä yhteydessä ole siis puheen sisältö, vaan keskustelun aikana vallinneet olosuhteet. (Frände ym. 2014, 371.)

3.5 Salakatselu

Rikoslain 24:6 §:n mukaan salakatselusta rangaistaan henkilöä, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä. Salakatselusta rangaistaan myös henkilöä, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa yleisöltä suljetussa rikoslain 24:3 §:n tarkoittamassa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten. Salakatseluun syylistynyt tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Myös yritys on rangaistavaa.

Salakatselua koskeva tunnusmerkistö on jaettu kahteen osaan, joiden erottavana tekijänä on sijainti, jossa salakatselun kohteena oleva henkilö oleskelee. Rikoslain 24:6.1 §:n 1 kohdassa salakatselulta suojataan kotirauhan piirissä sekä käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa niihin rinnastettavassa tilassa oleskelevaa henkilöä, ja 2 kohdassa suojataan yleisöltä suljetut julkisrauhan suojaan nauttivat rakennukset, huoneistot ja rakennusten aidatut piha-alueet. Sillä seikalla, tarkkaillaanko henkilöä lainkohdassa määritellystä paikasta vai sen ulkopuolella ja missä tarkkailulaitteita pidetään, ei ole merkitystä. (Frände ym. 2014, 374)

Salakuuntelusta poiketen salakatselun suoja on heikompi, sillä kotirauhan piirin ulkopuolella suojaa saavat vain RL 24:6.1 §:n 2 kohdassa luetellut paikat (Frände ym. 2014, 375). Salakatselusuoja ei milloinkaan ulotu yleisille paikoille, kuten kaduille ja toreille, kauppoihin, pankkeihin eikä muihinkaan sellaisiin paikkoihin, joihin yleisöllä on vapaa pääsy (Lappi-Seppälä ym. 2008, 652). Säännöksen suojaamissa paikoissa kuvaamisen rangaistavuutta ei myöskään poista se, että kuvattaisiinkin vain sitä, mikä on paljaallakin silmällä nähtävissä. (HE 184/1999 vp, 28.)

Salakatselussa rangaistavuuden edellytys on teknisen laitteen käyttäminen katselemiseen ja kuvaamiseen. Tavallisia säännöksen tarkoittamia laitteita ovat muun muassa kamerat, kiikarit ja videokamerat. Myös viime aikoina erityisen paljon yleistyneillä digitaalisilla valvontakameroilla, kamerapuhelimilla ja muilla pienikokoisilla digitaalisilla kuvauslaitteilla katselu ja kuvaaminen on rangaistavaa. Sen sijaan tekniseksi laitteeksi ei katsota silmälaseja, joiden tarkoituksena on palauttaa heikentynyt näkö normaalille tasolle. (HE 184/1999 vp, 27.) Muistiinpanojen tekeminen näköhavainnoista ei ole kiellettyä, koska rikoslain 24:6 §:n tarkoittama teknisen laitteen edellytys ei täyty (Frände ym. 2014, 375–376).

Jopa lyhytaikainen katselu, esimerkiksi kohteen kiikarointi, voi olla lyhytaikaisestikin tapahtuvana rangaistavaa. Kuvaamisella tarkoitetaan niin lyhytaikaista tai yksittäistä tietyn hetken valokuvaamista kuin myös luonteeltaan jatkuvaa videokuvaamista. (Lappi-Seppälä ym. 2008, 652.) Kuvaamisen tuloksena ei tarvitse välittömästi syntyä kuvaa tai sen negatiivia, vaan lainkohdassa tarkoitettua kuvaamista ovat kaikkien sellaisten tekniikoiden käyttäminen, joiden avulla tallennettua informaatiota voidaan jälkikäteen saattaa kuvan muotoon (HE 184/1999 vp, 28).

Salakatselussa täytyy olla aina jokin kohde, joten esimerkiksi pelkän tyhjän huoneen katselu ei ole rangaistavaa. Rajaus merkitsee sitä, ettei myöskään eläinten, esineiden, rakennusten tai muun ympäristön kuvaaminen olisi salakatseluna rangaistavaa. Maisemaa kuvattaessa ei kuitenkaan saa loukata kenenkään yksityisyyttä. Kuvaajan on varmistuttava siitä, että kuvattaessa esimerkiksi säännöksen suojaamaa aluetta, kuten omakotitalon pihaa, tulee kaikilta alueella mahdollisesti oleskelevilta henkilöiltä saada suostumus kuvaamiselle, mikäli heidän on mahdollista päätyä kuvaan ja olla siitä tunnistettavissa. (HE 184/1999 vp, 28.)

3.5.1 Kotirauhan piirissä ja siihen rinnastettavissa tiloissa tapahtuva salakatselu

RL 24:6.1 §:n 1 kohdalla suojataan jokaista luvallisesti kenen tahansa kotirauhan piirissä oleskelevaa henkilöä sekä salaa että täysin avoimesti teknisellä laitteella

tapahtuvalta katselulta tai kuvaamiselta (HE 184/1999 vp, 28). Avointa katselua on esimerkiksi hotellihuoneessa oleskelevien henkilöiden kiikareilla ikkunan läpi tarkkaileminen ja sellainen valokuvaus, jonka tarkoituksena on kuvata kotirauhan piirissä oleskelevaa henkilöä (Frände ym. 2014, 376).

Kotirauhan piirissä oleskelevan henkilön kuvaaminen aineiston hankkimiseksi sinänsä hyväksyttyyn tarkoitukseen, kuten todistusaineistoksi vireillä olevaan riita-asiaan, ei kuitenkaan ole sallittua. Tämän on vahvistanut Korkein oikeus ratkaisussaan KKO 1985-II-128, joka on vanhuudestaan huolimatta edelleen käypä prejudikaatti. (Frände ym. 2014, 377.) Tapauksessa yksityisetsivä A oli seurannut B:n toimia hankkiakseen selvitystä vireillä olleeseen riita-asiaan, jossa B oli ollut asianosaisena. A oli toimeksiannosta kuvannut B:tä ja tämän perheenjäseniä heidän ollessaan omakotitalon pihalla. Korkein oikeus katsoi, ettei A:lla ollut oikeutta kuvata B:tä ja hänen perhettään ilman heidän suostumustaan.

Myös Itä-Suomen hovioikeus on 16.10.2014 antamassaan ratkaisussa dnro R 14/520 päättänyt vastaavanlaiseen ratkaisuun sellaisessa tapauksessa, jossa kameravalvontaa on käytetty sinänsä hyväksyttävään tarkoitukseen. Tapauksessa vastaaja oli asentanut kiinteistöllään oleviin puihin kaksi kameraa saadakseen selville, kuka katkoo tien varressa kasvavien puiden oksia. Kirjallisena todisteina esitetyistä valokuvista kävi ilmi, että kamerat oli suunnattu siten, että niillä voitiin kuvata naapuritalossa asuvien asianomistajien talon piha-alueetta. Asianomistajat olivat myös taltioituneet kameroiden kuviin ollessaan piha-alueella. Hovioikeus totesi, että vastaaja on asentanut kamerat kiinteistölleen ja hänen on täytynyt tietää, että kamerat olivat suunnattu asianomistajien piha-alueelle. Näillä perusteilla vastaajan katsottiin syyllistyneen salakatseluun.

Turun hovioikeus on 14.8.2017 antamassaan ratkaisussa R 06/2449 katsonut, että salakatselun rangaistavuuden edellytyksenä ei ole kuvattavan henkilön tunnistettavuus tallennetuista kuvista. Tapauksen asiaselostuksen mukaan vastaajat A ja B olivat kuvanneet asianomistaja C:n omistamaa kiinteistöä ja sillä olevaa laituria ja rakennuksia tarkoituksenaan hankkia todistusaineistoa rakennuslautakunnalle lähetettävää kirjelmää varten. C oli kuvaushetkellä oleskellut rantasauvan läheisyydessä ja taltioitunut kuviin siten, että hänet voitiin kuvista havaita,

mutta ei kuitenkaan tunnistaa. Hovioikeus piti uskottavana sitä, että A:n ja B:n ensisijaisena tarkoituksena ei ollut kuvata C:tä, koska kuvat olivat esittäneet lähinnä kiinteistön rantaa, rannan läheisyydessä olleita rakennuksia ja laituria. Lisäksi C:ksi osoittautunut hahmo oli näkynyt kuvissa vain pienenä pisteenä. Tässä tapauksessa merkitystä ei annettu kuitenkaan sille, että C ei ollut tunnistettavissa, vaan sille, että A ja B olivat tietoisesti kuvanneet C:n kotirauhan piiriin kuuluvaa aluetta. A:n ja B:n on täytynyt ymmärtää, että kotirauhan suojaan nauttiva C oli tullut kuvatuksi. B oli tunnustanut C:n näkyvän otetuista kuvissa noin kuudessa, ja ottaen huomioon näiden kuvien lukumäärä, oli A:n ja B:n menettelyä voitu pitää tahallisenä. Toisin sanottuna A:n ja B:n olisi pitänyt lopettaa valokuvaaminen silloin, kun he havaitsivat C:n piha-alueella. Hovioikeus tuomitsi A:n ja B:n sakko-rangaistukseen. Korkein oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa.

Poikkeuksen salakatselusuojaan kotirauhan piirissä voinee tehdä kuitenkin sellaiset vakiintuneet ja hyväksyttävät tapaukset, johon ihmisten täytyy osata varautua, vaikka tarkkailu tapahtuisikin salaa tehtynä. Esimerkki tällaisesta on merenkulussa tapahtuva tavanomainen tarkkailu, jossa toisissa aluksissa oleskelevia ihmisiä katsellaan kiikareilla lyhytaikaisesti. Koska ihmiset ovat varautuneet tällaiseen tarkkailuun, ei sitä yleensä ole pidettävä yksityisyyttä loukkaavana tai luvattomana. (Lappi-Seppälä ym. 2008, 653.)

Hyväksyttävää tarkkailua voi olla myös sellainen kameravalvonta, johon tarkkailtavat osaavat varautua, ja jonka kohteeksi tarkkailtavat joutuvat vain ohimenevästi ilman, että tarkkailua kohdistetaan erityisesti kehenkään. Tällaista tarkkailua ei voida yleensä pitää yksityisyyttä loukkaavana. (HE 184/1999 vp, 29.) Sen sijaan kerrostalon porraskäytävän kameravalvonta ei ole sallittua ilman kaikkien asukkaiden nimenomaista lupaa (Frände ym. 2014, 384).

Kotirauhan piiriin rinnastuvat varsinaisten kotirauhan suojaamien paikkojen lisäksi yleisillä paikoilla olevat erinäiset paikat, joissa yksityisyyden suojan merkitys korostuu. (Frände ym. 2014, 376.) Vuonna 2000 voimaan tulleella uudistuksella salakatselusuoja laajennettiin juuri tällaisiin paikkoihin, joita rikoslain 24:6.1 §:n mukaan ovat käymälät, pukeutumistilat ja muut vastaavat paikat. Uudistuksella on haluttu laajentaa salakatselusuojaa sellaisiin paikkoihin, jotka on jollain

tavalla erityisesti suojattu tai erityisen suojan tarpeessa. Säännöksen sanamuodosta ilmenevien käymälöiden ja pukeutumistilojen lisäksi suojataan siis esimerkiksi ravintoloiden käymälöitä ja vaatemyymälöiden sovituskoppeja. Käsitteellä ”tila” on haluttu ilmaista, että kysymykseen voi tulla myös huonetta pienempi koppi tai muu katseilta suojattu paikka. Säännöksessä mainitut muut tilat voivat puolestaan olla esimerkiksi suihkuhuoneita ja saunatiloja. Kaikissa tällaisissa paikoissa oleskeleva voi olettaa olevansa suojassa ulkopuolisten katseilta ja kuvaamiselta. Suojausintressi perustuu siihen, että ihmiset kokevat tällaisissa paikoissa katselun ja kuvaamisen erittäin loukkaavaksi, eikä keinoja tarkkailulta suojautumiseen tällaisissa paikoissa juurikaan ole, vaikka tarkkailu tehtäisiinkin täysin avoimesti. (HE 184/1999 vp, 28–29.)

3.5.2 Yleisöltä suljetussa julkisrauhan suojaamassa paikassa tapahtuva salakatselu

Rikoslain 24:6.1 §:n 2 kohdalla suojataan henkilöitä, jotka oleskelevat yleisöltä suljetussa julkisrauhan suojaamassa rikoslain 24:3 §:n tarkoittamassa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella. Rikoslain 24:3.1 §:n 1 kohdan mukaan tällaisia paikkoja ovat virastot, liikehuoneistot, toimistot, tuotantolaitokset, kokoustilat ja muut vastaavat huoneistot ja rakennukset. Julkisrauhan suojaa saavat myös sellaisten rakennusten aidatut piha-alueet, kasarmialueet tai muut puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä olevat alueet, joilla liikkuminen on asianomaisen viranomaisen päätöksellä kielletty.

Edellä mainituilta paikoilta edellytetään salakatseluteon kohdalla sitä, että ne ovat yleisöltä suljettuja, eli niihin ei ole yleisöltä vapaata pääsyä. Tarkoituksena on ensisijaisesti suojella ihmisiä sellaisissa paikoissa, joissa oleskelemista pidetään yksityiselämään kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisia voivat olla yksityisten järjestöjen ja yhteisöjen kokoukset ja muut yksityiset tilaisuudet sekä yleisöltä suljetut kokoukset. Myös esimerkiksi sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa oleskelu on lainkohdassa tarkoitetun suojan piirissä. (HE 184/1999 vp, 29.)

Toiseksi säännöksellä suojataan virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Virastot ja toimistot ovat yleensä yleisöltä suljettuja paikkoja. Virastossa tai toimistossa olevat ja yleisölle tarkoitettut asiakaspalvelupisteet eivät kuulu salakatselusäännöksen suojan piiriin. (HE 184/1999 vp, 29.)

Kotirauhan piirissä tapahtuvasta salakatselusta poiketen julkisrauhan suojamassa yleisöltä suljetussa paikassa kuvaamiselta edellytetään oikeudettomuuden lisäksi sitä, että se loukkaa kuvattavan yksityisyyttä. Yhteistä kotirauhan piirin salakatselusuojan kanssa on kuitenkin se, että tarkkailun ei tarvitse olla salaista ollakseen rangaistavaa, vaan salakatselusuojaa saadaan myös täysin avoimelta tarkkailulta. Tällainen käyttäytymisen rajaaminen on perusteltua siksi, että tarkkailtava henkilö ei välttämättä voi estää häneen kohdistuvaa kuvaamista, vaikka kuvaaja ei yrittäisikään toimia salaa. Sen sijaan salakuuntelun kohdalla kotirauhan piirin ulkopuolella tapahtuva tarkkailu on rangaistavaa vain salaisesti tehtynä sen vuoksi, että kuunneltavan tultua tietoiseksi tarkkailusta puhetta voidaan halutessa säädellä tai se voidaan keskeyttää kokonaan. (HE 184/1999 vp, 29.)

Yksityisyyden loukkaamisen nimenomaisella vaatimuksella on haluttu jättää rangaistavan salakatselun ulkopuolelle sellainen tarkkailu, joka on yksityisyyden kannalta täysin merkityksetöntä. Teon rangaistavuutta arvioitaessa on tämän vuoksi kiinnitettävä huomiota kuvaajan ja kuvattavan väliseen suhteeseen, toiminnan tarkoitukseen, keston, paikkaan ja ajankohtaan. Muita huomioon otettavia seikkoja ovat kuvattavan henkilön tilanne, kuvaamisen yllätyksellisyys, kuvattavan kieltäytyminen ja kuvattavan mahdollisuus poistua tilanteesta sekä muut sellaiset seikat, joilla voi olla merkitystä teon loukkaavuutta arvioitaessa. (HE 184/1999 vp, 29.) Teon kokonaisarvioinnissa vaikuttaa myös se, onko tarkkailuun ollut mahdollista varautua riittävästi ja koetaanko kussakin tilanteessa tapahtuva teknisellä laitteella katselu tai kuvaaminen yleensä yksityisyyttä loukkaavaksi. Esimerkki yksityisyyttä loukkaavasta kuvaamisesta voisi olla tilanne, jossa kuvataan säännöksessä suojatussa paikassa oleskelevaa sairauskohtauksen saanutta ihmistä. (Frände ym. 2014, 378–380.)

Vaasan hovioikeus on 28.9.2015 antamassaan ratkaisussa R 14/1222 arvioinut salakatselun tunnusmerkistön täyttymistä julkisrauhan suojaamassa yleisöltä suljetussa paikassa. Tapauksessa vastaaja oli mennyt turvakotiin tarkoituksenaan dokumentoida vierailun tapahtumat videolle. Asiassa oli riidatonta, että vastaaja oli kuvannut videokameralla turvakodin kahta työntekijää lyhytaikaisesti. Turvakodin työntekijä oli kieltänyt vastaajaa kuvaamasta alueella eikä vastaaja ollut pyynnöstä huolimatta lopettanut kuvaamista. Hovioikeus on todennut, että turvakodin työntekijät olivat hyvin selvästi tunnistettavissa tallenteelta, ja että vastaajan oli täytynyt ymmärtää kuvaamisen olleen turvakodissa kiellettyä, koska vastaaja on käynyt siellä useita kertoja aiemminkin. Hovioikeus katsoi, että vastaajan menettely oli ollut tahallista ja täytti salakatselun tunnusmerkistön eikä muuttanut käräjäoikeuden tuomitsemaa sakkorangaistusta.

Salaisenakin tapahtuvaa tarkkailua voidaan pitää julkisrauhan suojaamassa yleisöltä suojatussa paikassa oikeutettuna, jos esimerkiksi kuvaaminen tapahtuu sellaisissa olosuhteissa, joihin kuvattavat osaavat varautua. Sallittua on siis esimerkiksi kokousväen kuvaaminen, mikäli kuvaaja osallistuu kokoukseen itse tai seuraa sitä luvallisesti. Kuvaaminen on kuitenkin yksityisyyttä loukkaavaa ja oikeudetonta silloin, kun kuvaaja oleskelee yleisöltä suljetussa paikassa oikeudettomasti. Valokuvattavaksi joutuminen koetaan usein helposti loukkaavaksi, jos valokuvaaja on ulkopuolinen. (HE 184/1999 vp, 30.)

Kuten aiemmin salakatselua koskevassa osiossa todettiin Korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 36:1990 apuna käyttäen, ei tekninen tarkkailu ole oikeudetonta silloin, kun tarkkailija on itse osallisena käytyyn keskusteluun. Tapauksen selostuksesta ilmenee, että vastaaja oli samanaikaisesti tallentanut sekä ääntä että kuvaa, ja että se tallentaminen tapahtunut poliisilaitoksen virkahuoneessa eli julkisrauhan suojaamassa ja yleisöltä suljetussa paikassa. Kyseessä oli poliisikuvustelutilanne ja asiassa vastaajana olleen C:n ei katsottu syyllistyneen salakatseluun, koska hän kuvasi vain sellaista, jonka hän pystyi havaitsemaan omin aistein, eikä kuvaaminen voinut täten loukata poliisimiesten yksityisyyttä. Ratkaisun pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, että yleisöltä suljetussa julkisrauhan suojaamassa paikassa kahdenkeskeisten keskustelujen kuvaaminen loukkaa kuvattavan yksityisyyttä vain harvoissa tapauksissa. Tilanne olisi toinen, jos Korkeimman

oikeuden tapauksessa kyseessä oleva henkilö olisi jäänyt yleisöltä suojattuun paikkaan luvattomasti kuulustelun jälkeen. (Frände ym. 2014, 379.)

3.5.3 Sallittu kuvaaminen

Opinnäytetyön johdanto-osiossa on selvitetty sananvapauden perusoikeudellista merkitystä kuvaamisen kannalta. Edelleen on tullut selvitettyksi se, kuinka rikosoikeudella rajoitetaan sananvapautta kuvaamisen osalta, jotta ihmisten yksityisyyden suoja tulee turvatuksi. Rikosoikeudellisella sääntelyllä siis suojataan salakatselulta kotirauhan piirissä sekä yleisöltä suljetuissa julkisrauhan suojaamissa paikoissa ja näiden ulkopuolella sijaitsevista sellaisista paikoissa, joissa yksityisyyden tarve korostuu. Salakatselusäännöksessä suojattujen alueiden ulkopuolelle jäävät siis ne alueet, joissa kuvaaminen on sallittua.

Yleisellä paikalla ja julkisella paikalla, mikäli se on yleisölle avoin, saa vapaasti kuvata siellä oleskelevia ihmisiä (Pesonen 2008, 52). Järjestylain (612/2003) 2.1 §:n 1 kohdan mukaan yleisellä paikalla tarkoitetaan tietä, katuja, jalkakäytävää, toria, puistoa, uimarantaa, urheilukenttää, vesialuetta, hautausmaata tai muuta vastaavaa aluetta, joka on yleisön käytettävissä. Niin ikään saman lainkohdan 2 kohdan mukaan yleisiä paikkoja ovat myös rakennukset, joukkoliikenteen kulkuneuvot ja muut vastaavat paikat, kuten virastot, toimistot, liikenneasemat, kaupakeskukset, liikehuoneistot tai ravintolat, jotka ovat yleisön käytettävissä joko jonkin tilaisuuden aikana tai muutoin. Yhteistä yleisille paikoille on se, että ne kaikki on tarkoitettu yleisesti käytettäväksi joko pysyvästi tai tilapäisesti. Yleisen paikan määritelmä ei ole riippuvainen siitä, kuka paikan omistaa, joten myös yksityisen tahon omistama liiketila voi olla yleinen paikka, mikäli paikkaan on yleisöltä vapaa pääsy. (HE 20/2002 vp, 34.)

Yleisiä paikkoja ovat siis lähtökohtaisesti sellaisia paikkoja, jotka eivät ole kotirauhan suojaamia paikkoja. Kaikki sellaiset paikat, jotka eivät nauti kotirauhan suojausta, eivät kuitenkaan ole yleisiä paikkoja. Esimerkiksi eräät asumiseen tarkoitettamat rakennukset, kuten ladot ja varastokopit, eivät ole kotirauhan piiriin kuuluvia paikkoja, mutteivat myöskään yleisiä paikkoja. Yleisenä ohjenuorana

voidaan pitää, että yleiselle paikalle on voitava päästä joutumatta kulkemaan oven tai portin läpi. (HE 20/2002 vp, 34.)

Yleiset paikat voivat olla myös tiettyinä aikoina yleisöltä suljettuja, joista esimerkiksi voinee mainita liikehuoneet, kauppakeskukset, liikenneasemat elokuvateatterit ja vastaavat tilat. Yleisen paikan määrittämisen kannalta ratkaisevaa on kuitenkin se, että onko sisäänpääsyyn oikeutettu kuka tahansa. Edellytykseksi sisäänpääsulle voidaan asettaa esimerkiksi pääsylippu tai kulkukortti, mikäli etukäteen rajoittamaton henkilö voi sellaisen hankkia, eikä tämä seikka rajoita yleisen paikan määritelmää. (HE 20/2002 vp, 34.) Toisaalta tavallisesti yleisölle avoin julkisrauhan suojaama paikka, jossa kuvaaminen olisi normaalisti sallittua, muuttuu yleisöltä suljetuksi esimerkiksi kutsuvierastilaisuuden järjestämisen ajaksi, jolloin kuvaamisoikeus tilanteessa rajoittuu ja kuvaaminen voi tulla rangaistavaksi salakatseluna rikoslain 24:6.1 §:n 2 kohdan mukaan (Pesonen 2008, 57).

Kuten kappaleessa 3.5.2 on selvitetty, nauttivat yleisöltä suljetut julkisrauhan piiriin kuuluvat paikat salakatselusuojaa. Rikoslain 24:6 §:n soveltamisalan ulkopuolelle jäävät siis julkisrauhan suojaamat paikat, jotka ovat yleisölle avoimia. Esimerkiksi yleisölle avoimessa pankkisalissa, kauppaliikkeen asiakaspalveluun tarkoitettussa tilassa tai ravintolan anniskelualueella kuvaaminen ei voi loukata kuvattavan yksityisyyttä salakatselusäännöksessä tarkoitetulla tavalla. (Frände ym. 2014, 380) Julkisessa tilassa tavanomainen kuvaaminen on aina sallittua (Pesonen 2008, 57).

Yleisillä paikoilla ja julkisissa tiloissa liikuttaessa ihmiset voivat arvioida tulewansa kuvatuksi, eikä yleisellä paikalla kuvaamista lähtökohtaisesti voida pitää yksityisyyttä loukkaavana (Pesonen 2008, 53). Erityisesti sellaisissa kuvausolosuhteissa, jossa tarkkailun kohteena on suuri joukko ihmisiä eikä yksittäistä ihmistä voida tunnistaa, ei yksityisyyden suojan tarpeen arvioimiseksi ole perusteita. Ihmiset voivat kokea kuvaamisen yksityisyyttä loukkaavaksi joissain julkisissa tiloissa, esimerkiksi sairaaloissa ja muissa vastaavissa terveydenhoitoyksiköissä, jolloin voidaan pitää suotavana, että kuvaajan halutessa kuvata tällaisessa tilassa, hän pyytää siihen luvan henkilökunnalta, vaikka kuvaaminen ei olisikaan kiellettyä. (Frände ym. 2014, 380.)

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on 20.9.2012 antamassaan ratkaisussa dnro 1140/4/11 arvioinut sitä, onko Kelan asiakaspalvelutiloissa kuvaaminen sallittua. Tapauksessa kantelija oli arvostellut Kelaa muun muassa siitä, että hänen sananvapauttaan oli rajoitettu kuvaamiskiellolla. Apulaisoikeusasiamies on todennut, että vastausta sananvapauteen kuuluvan kuvaamisen ja kielletyn kuvaamisen välisestä rajanvedosta on vakiintuneesti haettu rikoslain 24:6 §:n salakatselusäännöksestä ja edelleen todennut, että sananvapauden käyttämiseltä ei voi edellyttää ennalta hankittua lupaa. Apulaisoikeusasiamies on kuitenkin antanut painoarvoa sille, millä asioilla ihmiset yleensä Kelassa asioivat ja mitä vaatimuksia asiointinsa yksityisyyden tasolta asiakkaat voivat perustellusti olettaa. Ratkaisun mukaan Kelalla voidaan tämän vuoksi katsoa olevan oikeus ohjeistaa, että kuvaamista haluava ilmoittaa etukäteen aikeistaan kuvata toimiston tiloissa asiakkaiden yksityisyyden suojaamiseksi. Tällä tavoin voidaan ottaa huomioon sekä kuvaajan oikeus sananvapauteen että kuvattavien yksityisyyden suoja ja turvata molempien toisiinsa nähden kollisiossa olevien perusoikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen.

3.6 Salakatselun ja salakuuntelun valmistelu ja yritys

Vuonna 2000 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä rikoslaissa säädettiin rangaistavaksi sekä salakuuntelun että salakatselun yritys (RL 24:5.2 ja 24:6.2 §). Niin ikään salakuuntelun ja salakatselun valmistelu säädettiin rangaistavaksi rikoslain 24:7 §:ssä, jonka mukaan henkilö, joka sijoittaa 5 tai 6 §:ssä tarkoitetun laitteen salakuuntelussa tai -katselussa käytettäväksi, on tuomittava salakuuntelun valmistelusta tai salakatselun valmistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Säännöksessä tarkoitettu käytettäväksi sijoitettu tarkoittaa sitä, että laite on sijoitettu ja että se on käyttövalmiina. Sijoittamista puolestaan ei ole se, että esimerkiksi laukussa mukana ollut laite pelkästään otetaan laukusta esille. Esimerkkinä laitteen käyttövalmiiksi sijoittamisesta hallituksen esityksessä HE 184/1999 on käytetty tilannetta, jossa nauhuri on piilotettu jonkun työpöydän laatikkoon. (HE

184/1999 vp, 30.) Sen sijaan rangaistavaa ei ole se, että edellä mainitun kaltaisessa tilanteessa nauhuri olisi jäänyt vahingossa pöydälle, kun sitä on käytetty aiemmin hyväksytyyn tarkoitukseen. Teon rikollinen tarkoitus tulee osoittaa joillain konkreettisilla seikoilla, kuten teknisen laitteen laadulla, sijainnilla, tekijän ammatilla tai motiivilla. (Frände ym. 2014, 382.) Salakuuntelun ja -katselun valmistamisen rangaistavuuden kannalta merkityksetöntä on laitteen sijainti. Näin ollen rangaistavaa on myös esimerkiksi mikrofoniin suuntaaminen asuntoon sen ulkopuolelta siten, että keskustelua voidaan kuunnella. Käytännössä edellä selostetun valmistelun ja yrityksen välille jäänee käytännössä vain vähän tapauksia, mutta yrityksen jättäminen rangaistavuuden ulkopuolelle ei olisi johdonmukaista. (HE 184/1999 vp, 30–31.)

Salakuuntelun ja salakatselun sovelletaan rikoslain 5:1 §:ää, jonka mukaan 2 momentin mukaan teko on edennyt yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Kysymys on yrityksestä myös silloin, kun vaaraa ei aiheutu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Yrityksen rangaistavaksi säätäminen merkitsi käytännössä vähäistä rangaistavuuden laajentumista. Salakuuntelussa ja -katselussa yrityksen rangaistavuuden edellytykset ovat samat. Molemmissa rikoksissa yrityksen tunnusmerkistö täyttyy, kun toimenpiteisiin ryhdytään ilman erityisiä valmistelutoimia siinä kuitenkaan onnistumatta. Tällaista voisi olla esimerkiksi kotirauhan piirissä oleskelevan henkilön tekninen kuunteleminen tai valokuvaaminen, joka syystä taikka toisesta ei kuitenkaan onnistuisi. (HE 184/1999 vp, 27 ja 30.)

3.7 Rikoskonkurrenssi

Kuten jo aiemmin on tullut selvitetyn, on salakuuntelusuoja yleisillä paikoilla heikompi ja salakatselusuoja ei koskaan ulotu yleisille paikoille. Tekninen tarkkailu voi kuitenkin tosiasiallisesti olla yksityisyyttä loukkaavaa, ja vaikka se ei olisikaan salakuunteluna tai -katseluna rangaistavaa, voi yksityisyyttä loukkaavan materiaalin esittäminen, julkaiseminen tai jakaminen olla rangaistavaa yksityisyyttä loukkaavan tiedon levittämisenä tai kunnianloukkauksena taikka näiden törkeinä

tekomuotoina. Esimerkiksi uimarannalla sijaitsevassa pukukopissa vaatteita vaihtavan henkilön kuvaaminen olisi rangaistavaa salakatseluna RL 24:6.1 §:n 1 kohdan mukaisesti, koska kysymyksessä on salakatselusuojaa nauttiva paikka. Jos henkilö sen sijaan olisi vaihtamassa vaatteitaan pukeutumistilan ulkopuolella, esimerkiksi välittömästi sen takana, olisi henkilön kuvaaminen sallittua, koska kyseessä olisi yleinen paikka. Pukukopin takana vaatteita vaihtavasta henkilöstä otetun kuvan esittäminen sen sijaan voi täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön. (Frände ym. 2014, 380–381.)

Jos aineisto on hankittu salakuuntelulla tai -katselulla, tekijää rangaistaan sekä tästä teosta että aineiston esittämisestä tai julkaisemisesta. On kuitenkin otettava huomioon, että yleisellä paikallakaan kuvatus materiaali julkaista ei ole automaattisesti rangaistavaa. Painoarvoa on kohdistettava tällaisissa tapauksissa kuvaolosuhteisiin ja kuvaamistilanteeseen. Kuvamateriaalin julkaisemisessa yksityisyyden loukkaamisen näkökulmasta voi merkitystä olla esimerkiksi sillä, onko kuvattava henkilö päähtynyt, käyttäytykö henkilö tavallisesta poikkeavasti ja ylipäänsä sillä, että millaiseen asiayhteyteen kuva kytketään sen julkaisuhetkellä. (Frände ym. 2014, 393.)

Oikeuskirjallisuudessa (Lappi-Seppälä ym. 2008, 655) on katsottu, että salakuuntelu ja -katselutapauksissa ei ole syytä rangaista erikseen kotirauhan rikkomisesta, koska kotirauhan rikkominen on säännönmukainen esiaste salakuuntelulle tai -katselulle. Toisaalta salakuuntelun ja -katselun valmistelussa on voitu mennä salaa kotirauhan suojaamaan paikkaan, jolloin kotirauhan rikkominenkin voi tulla rangaistavaksi samanaikaisesti.

Sekä salakuuntelun että -katselun tunnusmerkistö voi täyttyä, jos katselemisen tai kuvaamisen ohella äänitetään myös ääntä. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi käytettäessä videokameraa. Tällöin tekoon sovelletaan myös salakuuntela koskevaa pykälää. (HE 184/1999 vp, 30.)

4 Pohdinta

4.1 Yhteenveto tutkimuskysymyksistä

Rikoslain 24 luvun säännöksillä on tarkoitus suojata ihmisiä toisten ihmisten oikeudettomilta yksityisyyden loukkauksilta. Kyseisen luvun 5 ja 6 §:illä suojataan ulkopuolisten suorittamilta yksityisyyden loukkauksilta, jotka tapahtuvat teknisiä laitteita apuna käyttäen. Kuten opinnäytetyössä on tullut selvitetyksi, on tarve salakuuntelun ja -katselun rikosoikeudelliseen sääntelyyn syntynyt teknisen kehityksen myötä, joka on ollut omiaan synnyttämään lukuisia tekniseen tarkkailuun soveltuvia laitteita.

Sananvapauden ydin käsittää vapaan mielipiteenmuodostuksen, jonka tarkoitus on pohjimmiltaan poliittinen. Sananvapautta on tulkinnallisesti laajennettu ulottumaan myös uusiin viestintämuotoihin. Näiden uusien viestintämuotojen on katsottu käsittävän oikeuskanslerin 30.7.2010 antaman ratkaisun OKV/166/1/2008 mukaan valokuvaamisen, videoinnin ja nauhoittamisen. Sanottujen teknisillä laitteilla tapahtuvan äänen ja kuvan taltioimisen ei voine katsoa kuuluvan sananvapauden ydinalueeseen, mutta sananvapautta on tulkittu laajasti myös kansainvälisissä sopimuksissa (HE 309/1993 vp, 56.) Perustuslain jokaiselle turvaaman sananvapauden aseman oikeusjärjestyksessämme huomioon ottaen, ei tällaista toimintaa voida tämän vuoksi täysin kieltää.

Kaikki perusoikeudet eivät ole niin ehdottomia, etteikö niitä voitaisi koskaan rajoittaa. Sananvapaus on yksi perusoikeuksista, joiden rajoittamiselle on varattu mahdollisuus. Rajoittamisen katsotaan tarkoittavan sitä, että perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevaa oikeutta kavennetaan tai että yksilön oikeusasemaan puututaan julkisen vallan toimesta. Rajoitustilanteessa perusoikeuden suoma oikeutta ei voida käyttää täysimääräisesti. (Hallberg ym. 2011, 141.) Sananvapaus ei estä myöskään siihen sisältyvien oikeuksien rajoittamista jälkikäteiseen valvontaan perustuvan sääntelyn keinoin (PeVL 40/2017 vp, 2.)

Rikoksissa, joilla loukataan toisen henkilön yksityisyyttä, on pohjimmiltaan kyse kahden perusoikeuden, eli sananvapauden ja yksityiselämän suojan, välisestä punninnasta. Perusoikeuden käyttämistä rajoittaa ensinnäkin muiden ihmisten perusoikeudet, joita rikoslainsäädännöllä pyritään suojaamaan, ja jota tämän opinnäytetyön aihe läheisesti koskettaa. Perustuslaissa on jokaiselle turvattu perusoikeutena yksityiselämän suoja sekä siihen keskeisesti liittyvä kotirauha, joiden toteutumista julkisen vallan on lainsäädännöllisin keinoin pyrittävä edistämään. (Hallberg ym. 2011, 139)

Yksityiselämän suojan merkitys on kaikista suurin kotirauhan piirissä. (HE 63/1972 vp, 2). Rikoslilla on ulotettu kotirauhan piiriä perustuslain turvaaman kotirauhan piiriä laajemmalle ja tällä tavoin parannettu salakuuntelu ja -katse-lusuoja muihinkin kuin vakituiseen asumiseen käytettyihin tiloihin. Kotirauhan piirissä suojataan ketä tahansa siellä luvallisesti oleskelevaa henkilöä tekniseltä tarkkailulta riippumatta siitä, tapahtuuko tarkkailu täysin salaisesti vai avoimesti taikka siitä, onko ääni tai katselun kohde havaittavissa myös omin aistein.

Yksityisyyden suojan tarve korostuu kotirauhan piirin lisäksi myös yleisille paikoille, joskaan suojan tarpeen ei ole katsottu olevan yleisillä paikoilla yhtä suuri. Salakuuntelun osalta tämä merkitsee sitä, että yleisillä paikoilla suojaa annetaan vain puheviestinnälle, ja vain sellaiselle puheelle, joka ei ole tarkoitettu ulkopuolisten tietoon, ja jota puhuja ei voi olettaa ulkopuolisten kuulevan. Salakatselusuoja yleisillä paikoilla nauttivat vain sellaiset tilat, joissa suoritetaan yksityisyyden kannalta merkityksellisiä toimia. Lisäksi suojaa saavat sellaiset julkiset tilat ja alueet, jotka eivät ole yleisölle avoimia, mutta tällaisissa paikoissa edellytyksenä rangaistavuudelle on oikeudettomuuden lisäksi yksityisyyden loukkaaminen. Hyväksyttävyyys rajoittuu ainoastaan kuvaamiseen, koska materiaalin julkaiseminen, levittäminen tai jakaminen on kuvaamisesta irrallista toimintaa, jolloin sovellettavaksi tulee muut rangaistussäännökset.

4.2 Tutkimuksen onnistuminen

Koen, että onnistuin opinnäytetyössä vastaamaan tavoitteiden mukaisiin tutkimuskysymyksiin. Lainopillinen tutkimus soveltui hyvin työn tutkimusmenetelmäksi ja lakiteksti antaakin tutkimuskysymyksiin selkeät vastaukset. Oikeuskirjallisuus ja lain valmisteluaineistot antavat tietoa säännösten taustalla olevan lainsäätäjän tarkoituksesta ja niiden tulkinnasta, kun taas oikeuskäytäntö havainnollistaa esitettyä teoriaa antaen lukijalle käsityksen, millaisesta menettelystä salakuuntelu ja -katselutapauksissa voi käytännössä olla kyse. Lisäksi etenkin Korkeimman oikeuden prejudikaatteihin liittyy vahvoja oikeusohjeita, jotka rangaistavuuden arvioinnissa on otettava huomioon.

Ongelmaksi koin opinnäytetyöprosessin alussa riittävän monipuolisten lähteiden käytön ja hankkimisen. Varsinaisen aiheen pohjustukselle, kuten perusoikeusjuridiikalle, lähdeaineistoa on paljon, mutta salakuuntelun ja -katselun osalta aineisto rajoittui kouralliseen hallituksen esityksiä ja oikeustapauksia sekä muutamaa oikeuden perusteokseen. Katson kuitenkin, että tutkimuskysymyksiin on vastattu riittävän yksityiskohtaisesti. Salakuuntelun ja salakatselun tunnusmerkistöihin kuuluva tahallisuuden ja suostumusta koskeva teoria on esitetty melko tiiviisti, mutta molemmat ovat asiasisällöiltään hyvin laajoja kokonaisuuksia, ja niiden enempi selvittäminen ei olisi ollut tarkoituksenmukaista. Myös salakuunteluun ja salakatseluun keskeisesti liittyvää yksityisyyden loukkaavuuden edellytys jäänee hieman avoimeksi, mutta yksityisyydenkin määritelmä on niin monialainen, ettei senkään tyhjentävä selvittäminen ole opinnäytetyön rajausta huomioon ottaen tarkoituksenmukaista.

Yksityisyys on itseäni suuresti kiinnostava aihealue ja pidän sitä yhtenä yhteyskuntamme tärkeimpänä perusarvona, joten aiheen valitseminen ei tuottanut juurikaan vaikeuksia. Aihe on myös kohtalaisen ajankohtainen, koska tekninen kehitys kiihtyy kiihtymistään tehden teknisestä tarkkailusta entistä helpompaa ja huomaamattomampaa. Aiheesta ei myöskään ollut valintahetkellä tehty muita opinnäytetöitä.

Opinnäytetyön kirjoitusprosessi oli kokonaisuudessaan kohtalaisen työläs. Työläyttä ei ainakaan vähentänyt se, että olin koko prosessin ajan kokoaikaisesti töissä, jonka vuoksi työhön orientoituminen oli aika-ajoin todella vaikeaa. Kirjoittaminen eteni joinain aikoina hyvin hitaasti tai ei lainkaan, kun taas joinain aikoina edistystä tapahtui enemmän. Opinnäytetyön kirjoittamisen sekä ylipäänsä oikeudellisten kysymysten äärellä olemisen myötä aloin kokea enemmän kiinnostusta lakia ja sen tulkintaa sekä soveltamista kohtaan ja katson, että kirjoittamisprosessi oli ammatillisen oppimisen ja kehityksen kannalta hyödyllinen kokemus.

Salakuuntelun ja salakatselun oikeudelliselle arvioinnille ei liene juurikaan jatkotutkimustarpeita. Sen sijaan katson, että salakuuntelun ja salakatselun yleisyyden tutkiminen voisi olla sellainen aihe, jonka selvittämiseksi on tarvetta. Salakuunteluun ja salakatseluun liittyy oletettavasti paljon piilorikollisuutta, jonka vuoksi tilastoista ei voida saada täysin luotettava kuvaa rikollisen toiminnan yleisyydestä. Tilastot eivät välttämättä ole luotettavia kertomaan toiminnan yleisyydestä myöskään sen vuoksi, että teknisten laitteiden yleistymisen ja niillä suoritettavan tarkkailun arkipäiväistymisen myötä teknistä kuuntelua, tallentamista, katselua tai kuvaamista ei mielletä lailla kielletyksi, vaikka se voidaankin yleisesti ottaen tulkita loukkaavaksi.

Lähteet

- AOA 20.9.2012 dnro 1140/4/11.
 AOK 30.07.2010 dnro OKV/166/1/2008.
 Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 18–19/1990.
 Forsberg, T. 2019. Saimaan ammattikorkeakoulussa epäillään salakatselua – Poliisi: wc-kävijöitä videokuvattu. Yleisradio. <https://yle.fi/uutiset/3-10614020>. 25.11.2019.
 Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita.
 Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2014. Keskeiset rikokset. Helsinki: Edita.
 Hakamies, K., Koskinen, P., Lappi-Seppälä, T., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, I. 2008. Rikosoikeus. Helsinki: WSOYpro.
 Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, S., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen, V-P. 2011. Perusoikeudet. Helsinki: WSOYpro.
 HE 184/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kun-
 nian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi.
 HE 20/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi turvallisuuden edistä-
 mistä yleisillä paikoilla koskevien säännösten uudistamiseksi.
 HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeus-
 säännösten muuttamisesta.
 HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja
 koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
 HE 63/1972 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain täydentämisestä
 eräillä yksityiselämän suojan loukkaamista koskevilla rangaistus-
 säännöksillä.
 HE 84/1974 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, pai-
 novapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta ane-
 tun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta.
 HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonais-
 uudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden
 lakien muutoksiksi.
 Helsingin hovioikeus 31.1.2014 R 12/3198.
 Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki:
 Talentum.
 Itä-Suomen hovioikeus 16.10.2014 R 14/520
 Järjestyslaki (612/2003)
 KKO 1981-II-182.
 KKO 1985-II-128.
 KKO 1990:36.
 Koskinen, A. 2018. Mies kuuli ääniä eteisessä ja alkoi nauhoittaa naista salaa –
 salakuuntelu ja -katselu yleistynyt Suomessa: "Mistään harmitto-
 masta ei ole kyse". Yleisradio. [https://yle.fi/uutiset/3-10500284?ori-
 gin=rss](https://yle.fi/uutiset/3-10500284?origin=rss). 6.10.2019.
 Kärnä, L. 2019. Poliisi: 14-vuotias poika salakuvasi rippileirin vessassa kahta
 muuta poikaa – piilotti videokameran pilailumielessä. MTV Uutiset.
[https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/poliisi-14-vuotias-poika-salakuvasi-
 rippileirin-vessassa-kahta-muuta-poikaa-piilotti-kameran-pilailumie-
 lessa/7443366](https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/poliisi-14-vuotias-poika-salakuvasi-rippileirin-vessassa-kahta-muuta-poikaa-piilotti-kameran-pilailumielessa/7443366). 25.11.2019.

- LaVM 28/2002 vp. Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 5/1972 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 5 hallituksen esityksen johdosta laiksi rikoslain täydentämistä eräillä yksityiselämän suojan loukkamista koskevilla rangaistussäännöksillä.
- Mattinen, J. 2017. Seksikumppani näki kameran kirjan välissä - Axl Smith väitti kameran olleen vatsahaavan hoitoon. Iltalehti. <https://www.iltalehti.fi/viihde/a/201702282200078048>. 29.9.2019.
- MTV Uutiset. 2017. Hovioikeus teki päätöksen – Axl Smithin tuomio pysyy ennallaan. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/hovioikeus-teki-paatoksen-axl-smithin-tuomio-pysyy-ennallaan/6652052>. 29.9.2019.
- Pesonen, P. 2008. Viestintäoikeuden käsikirja. Helsinki: Edita.
- PeVL 23/1997 vp. Hallituksen esitys oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 40/2017. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tietoyhteiskuntakaaren muuttamisesta.
- PeVL 44/2002 vp. Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta yleissopimukseksi (huumausaineiden laittoman kaupan torjumisesta tullihallintojen toimesta aavalla merellä).
- PeVL 6/1998 vp. Hallituksen esitys laeiksi liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä ja tieliikennelain 75 §:n muuttamisesta.
- PeVL 8/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- Rikoslaki (39/1889).
- Ruuska, K. 2007. Oma tupa, oma lupa. Helsinki: Edita.
- Suomen perustuslaki (731/1999).
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.11.2019]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/rpk/tau.html>.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus – rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.
- Tenhunen, S. 2011. Käsikirja oikeudellisen tiedon hakijoille. Helsinki: WSOYpro.
- Tolonen, H. 2003. Oikeuslähdeoppi. Helsinki: WSOY lakitieto.
- Turun hovioikeus 14.8.2017 R 06/2449.
- Vaasan hovioikeus 14.11.1997 R 96/1023.
- Vaasan hovioikeus 16.10.2003 R 02/903.
- Vaasan hovioikeus 28.9.2015 R 14/1222
- Varsinais-Suomen kärjäoikeus 9.6.2015 R 15/1783.